MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA
TEISĖS KATEDRA

DAINIUS BRAZDŽIUS
Ištęstinių studijų, Aplinkosaugos teisės studijų programos, 6 kurso, ATkmis19-1 grupės studentas

PROPORCINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS APLINKOS APSAUGOS BYLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas: dr. L. Meškys
(mokslinis laipsnis, pedagoginis vardas, vardo pirma raidė, pavardė)
… … … … … … … … … … …
(parašas)

Konsultantas: … … … … … … …
(mokslinis laipsnis, pedagoginis vardas, vardo pirma raidė, pavardė)
… … … … … … … … … … …
(parašas)

Recenzentas: … … … … … … …
(mokslinis laipsnis, pedagoginis vardas, vardo pirma raidė, pavardė)
… … … … … … … … … … …
(parašas)

Darbo autorius: D. Brazdžius
(vardo pirma raidė, pavardė)
… … … … … … … … … … …
(parašas)

Kaunas, 2021

DARBO TURINYS

ĮVADAS 2
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....6
1. PROPORCINGUMO PRINCIPAS TEISĖS PRINCIPŲ SISTEMOJE.....7
1.1. Teisės principų samprata ir reikšmė.....7
1.2. Proporcingumo principo prigimtis ir samprata.....9
1.3. Proporcingumo principo struktūra (principas kaip „instrumentas“).....12
1.4. Proporcingumo principas Lietuvos Konstitucinėje ir ordinarinėje teisėje.....14
2. PROPORCINGUMO PRINCIPAS SĄVEIKOJE SU APLINKOS APSAUGOS PRINCIPAIS.....20
2.1. Aplinkos apsaugos teisės dalykas ir reguliavimo metodas.....20
2.2. Aplinkos apsaugos principai ir jų reikšmė.....22
2.3. Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas, sąveikoje su proporcingumo principu.....25
2.4. Atsargumo ir prevencinių veiksmų principas sąveikoje su proporcingumo principu...27
2.5. „Teršėjas moka" principas sąveikoje su proporcingumo principu.....30
2.6. Darnaus vystymosi principas kaip specialusis aplinkos apsaugos proporcingumo principas.....32
2.7. Integracijos principas sąveikoje su proporcingumo principu.....35
3. PROPORCINGUMO PRINCIPO TAIKYMO, APLINKOS APSAUGOS BYLOSE ANALIZĖ.....37
3.1. Administracinės justicijos bylų analizė.....38
3.2. Administracinių sankcijų (didesnio mokesčių tarifo) bylų analizė.....41
3.3. Baudžiamųjų bylų analizė.....44
3.4. Bylų dėl civilinių ieškinių analizė.....50
IŠVADOS…….....57
PASIŪLYMAI.....58
LITERATŪROS SARAŠAS.....60
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....69
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....70
PRIEDAS, AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA

ĮVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Žmonijos teisingumo paieškos mums yra žinomos nuo rašto atsiradimo laikų ir kiekviename istorijos laikotarpyje žmonija kėlė sau skirtingus socialinius prioritetus bei siekus. Bendrieji teisės principai, tokie kaip proporcingumo principas, atsirado labai anksti ir vystėsi bei buvo plėtojami šimtmečius. Šiuo metu aplinkos apsauga yra laikoma viena iš prioritetinių sričių ir susilaukia vis didesnio visuomenės ir politikų susidomėjimo. Siekiant užtikrinti aplinkos apsaugą buvo suformuoti aplinkos apsaugos principai, kurie palyginus su bendraisiais teisės principais, yra labai jauni pasaulio ir Lietuvos teisinėje sistemoje. Vadovaujantis aplinkos apsaugos principais yra kuriamos teisės normos, užtikrinančios aplinkos apsaugą bei priimami teisiniai sprendimai, taikomos sankcijos. Dalis visuomenės ir politikų aplinkos apsaugos principus supranta gana radikaliai ir norėtų griežtesnio teisinio reguliavimo ar sankcijų taikymo aplinkos apsaugos srityje[1], tačiau teisės, paskirtis yra siekiamybė užtikrinti teisingumą. Teisingumą, kuris yra suprantamas didžiosios visuomenės dalies ir grįstas bendraisiais, visuotinai pripažįstamais teisės principais, kurie formavosi amžiais taip formuodami teisinę visuomenės sąmonę. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnį, „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“[2] ir šiuo aspektu yra labai svarbu suprasti kaip teismai sprendžia aplinkos apsaugos bylas, vadovaudamiesi aplinkos apsaugos teisės aktais, kuriuose integruoti aplinkos apsaugos teisės principai. Kaip išlaikoma tinkama pusiausvyra tarp aplinkos apsaugos teisės ir bendrosios teisės principais grįstų reikalavimų, ir kaip įgyvendinamas proporcingumo principas, tam, kad būtų pasiektas įstatymo leidėjo tikslas (būtinybė saugoti ir tausoti mus supančią aplinką) ir tuo pačiu rasta tinkama pusiausvyra, ir tarp kitų įstatymų saugomų vertybių. Suprasti, kaip teismai geba rasti pusiausvyrą ir įgyvendinti jiems skirtą priedermę vykdyti teisingumą. Teisingumą, kuris, „yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas *užtikrinant* tam tikrą *interesų pusiausvyrą,* išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo ir interesų priešpriešos.“[3]

Šiame darbe bus pažvelgta, ar skirtingose aplinkos apsaugos bylose, priimant sprendimus, vadovaujamasi proporcingumo principu, kaip jis yra taikomas ir aiškinamas. Kaip

[1] „*Seime – siūlymas dešimt kartų didinti baudas už nelegalias tvoras prie ežerų ir upių*“. 15 min. 2021 m. vasario 22 d. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seime-siulymas-desimt-kartu-didinti-baudas-uz-nelegalias-tvoras-prie-ezeru-ir-upiu-56-1459322

[2] Lietuvos Respublikos Konstitucija, //Žin., 1992, Nr. 33-1014

[3] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, 1995 m. gruodžio 22 d., nutarimas byloje Nr. 9/95

jis padeda surasti teisingą sprendimą dažnai jautriose ir visuomenėje atgarsį turinčiose aplinkos apsaugos bylose. „Aplinkosaugos teisėje, atsižvelgiant į ypatingą visuomeninę gamtos išteklių, kurie yra išimtinė valstybės nuosavybė, reikšmę, įtvirtintas viešųjų interesų pirmumo prieš privačius interesus nepažeidžiant pastarųjų principas“[4] , vadinasi viešasis interesas turi pirmumą prieš privatų, tačiau negali jo pažeisti. Natūraliai kyla klausimas, kur yra ta riba, kurios pažeisti negalima ir kaip išlaikyti teisingą balansą?

Tema yra aktuali tuo, kad darbe pažvelgiama, ar išlaikoma pusiausvyra tarp valstybės (visuomenės viešojo intereso) saugoti aplinką ir fizinio ar juridinio asmens siekių, įgyvendinti kitas įstatymų saugomas teises, taip pat ar išlaikoma pusiausvyra aplinkos apsaugos bylose tarp aplinkos teisės pažeidimų ir sankcijų dydžio, kaip teismai taiko proporcingumo principą argumentuodami savo sprendimus, ir kaip išlaikoma (ar išlaikoma?) tinkama pusiausvyra tarp asmenų teisių ir įstatymo leidėjo nustatytų aplinkos apsaugos tikslų. Teisinėje literatūroje pripažįstama, kad principai yra pagrindinės nuostatos, kuriomis yra grindžiamas teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas. Šiame magistro baigiamajame darbe bus atskleista proporcingumo principo samprata, turinys, aptarti Lietuvos ir tarptautinėje teisėje įtvirtinti aplinkos apsaugos principai sąveikoje su proporcingumo principu ir atlikta aplinkos apsaugos bylų analizė, siekiant išsiaiškinti, kaip yra taikomas proporcingumo principas tam, kad būtų pasiektas ne vien teisės, bet ir moralės normas atitinkantis – teisingas, o ne tik teisėtas sprendimas.

Tema vis dar nauja tuo, kad ES sparčiai plėtoja teisinį reglamentavimą aplinkos apsaugos srityje. Lietuvai įstojus į ES ir į Lietuvos teisės sistemą inkorporavus ES teisę, aplinkos apsaugos teisė Lietuvoje tapo ir vis dar yra ypač aktuali, kai aptariamas „Europos Komisijos parengtas komunikatas „Europos žaliasis kursas“, kuris kelia labai ambicingus tikslus: vienas jų iki 2050 m. pasiekti ES neutralumą klimatui“.[5] Aplinkos apsaugos reikalavimų gausėjimas ir griežtėjimas susilaukia ne tik teigiamo, bet ir neigiamo visuomenės požiūrio ir ne tik tarp verslo atstovų, kurie priversti nuolat adaptuotis prie naujų aplinkos apsaugos reikalavimų, bet ir kitų socialinių grupių. Tai, kas buvo leistina anksčiau, dabar yra draudžiama ar apribota teisės normomis ir už jų pažeidimus numatytomis didelėmis sankcijomis. Tačiau valstybės aplinkos apsaugos kontrolės ar kitų administravimo subjektų įsikišimas į bet kurio privataus asmens gyvenimą ar jo veiklą ir tam tikrų prievartos priemonių taikymas, taip pat turi savo ribojimus. Taikomų apribojimų ir suvaržymų apimtys gali būti nustatomos remiantis bendruoju teisės principų – *proporcingumo principu.* Prof. S. Vansevičiaus nuomone,

[4] Eduardas Monkevičius ir kt. *Aplinkosaugos teisė*: vadovėlis. (Vilnius: Justitia,2011) 26.
[5] „*ES šalių aplinkos ministrai - apie Europos žalinimą*“. AM, 2020 kovo 5 d. https://am.lrv.lt/lt/naujienos/es-saliu-aplinkos-ministrai-apie-europos-zalinima

„teisingumas yra gyvoji teisė, todėl teismas, taikydamas teisę, turi vadovautis pagrindiniais teisės principais ir žmogaus teisėmis.“[6]

Teisės principų tematika analizuota daugelio mokslininkų darbuose: apie Europos Sąjungos aplinkos principus ir jų reglamentavimą Europos Sąjungos teisinėje sistemoje rašė Rasa Ragulskytė-Markovienė [7], Linas Meškys [8]. Apie proporcingumo principą EŽTT jurisprudencijoje savo daktaro disertacijoje rašė Erika Leonaitė[9], apie proporcingumo principo taikymą administracinėje teisėje Ingrida Danėlienė[10], apie proporcingumo principo reikšmę, taikant administracinio poveikio priemones Aušra Kargaudienė ir Linas Meškys[11], bendrai apie teisės principų taikymą Giedrė Lastauskienė[12].

Užsienio valstybėse proporcingumo principas plėtotas plačiai daugelio mokslininkų darbuose Hugo Grotius[13] proporcingumo principo pradininkas tarptautinėje teisėje, Theodor Lenckner[14] rašė apie balansavimą kaip konkuruojančių teisinių gėrių derinimą, šiuolaikinį požiūrį į proporcingumo principą ir jo taikymą suformulavo Georg Nolte[15]. Taip pat būtina paminėti „teisės klasikus“ R. Dworkin, R. Alexy, H. L. E. Hart, kurie įdėjo didelį indėlį plėtojant bendrųjų teisės principų reikšmę.

Šiame magistro baigiamajame darbe į proporcingumo principo svarbą ir būtinybę jį įgyvendinti kuo didesne apimtimi bus pažvelgta siauriau, analizuojant proporcingumo principo sąveiką su aplinkos apsaugos principais ir teismų praktiką aplinkos apsaugos bylose.

Objektas. Darbo tyrimo objektas yra proporcingumo principo samprata bei proporcingumo principo įgyvendinimas aplinkos apsaugos bylose.

Ginamasis teiginys. Proporcingumo principo įgyvendinimas, aplinkos apsaugos bylose yra būtina sąlyga pasiekti ne tik teisėtą, bet ir teisingą sprendimą.

Tyrimo problema. Per pastarąjį dešimtmetį aplinkos apsaugos teisinis reglamentavimas sparčiai griežtėjo. Aplinkosaugos teisėje įtvirtintas viešųjų interesų pirmumo

---

[6] Alenas Gumuliauskas. „*Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*“. Vilnius: TEISĖ, (2003 m.), Nr. 48. 91.
[7] Rsa Ragulskytė-Markovienė. „*Europos sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos*“. ISSN 1392–1274. TEISĖ (2011) 78. 97 – 99.
[8] Linas Meškys. „*Europos sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos respublikos teisės sistemoje*“. Jurisprudencija ISS N 1392-619 5. Mokslo darbai (2006) 3(81). 56-63. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2899/2702
[9] Erika Leonaitė, „*Proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje*“. (Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2013) http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1862519/datastreams/MAIN/content
[10] Ingrida Danėlienė, „*Proporcingumo principas administracinėje teisėje*“.(Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2012)
[11] Aušra Kargaudienė, Linas Meškys. „*Proporcingumo principo reikšmė administracinio poveikio priemonių taikyme“*, Mokslinių straipsnių rinkinys. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. ISSN 2029-1701. Kaunas, (2010)
[12] Giedrė Lastauskienė, „*Korektiško teisės principų taikymo prielaidos*“. ISSN 1392-1274, TEISĖ (2012) (85), 45-60.
[13] Hugo Grotius, Chapter XXIV: „Precautions Against Rashly Engaging in War, Even Upon Just Grounds“. https://oll.libertyfund.org/titles/grotius-the-rights-of-war-and-peace-1901-ed
[14] Theodor Lenckner, “The Principle of Interest Balancing as a General Basis of Justification”. *Brigham Young University Law Review*, (1986), 645., https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1484&context=lawreview
[15] Georg Nolte „General Principles of German and European Administrative Law – a Comparison in Historical Perspective“. Modern Law Review, No. 57. (1994) https://www.jstor.org/stable/1096807?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents

prieš privačius interesus, nepažeidžiant pastarųjų, principas. Ši nuostata užtikrina aplinkos apsaugos teisės normų įgyvendinimą, tačiau tuo pačiu kelia grėsmę pažeisti tinkamą balansą bei neproporcingai suvaržyti asmens teises, interesus ar pritaikyti neadekvačias sankcijas. Todėl ypač svarbu, kad aplinkos apsaugos bylose teismai, siekdami teisingumo, įgyvendintų proporcingumo principą.

Tyrimo metodai. Rengiant magistrinį darbą naudoti: *istorinis* metodas naudotas analizuojant proporcingumo teisės principo atsiradimą, kilmę, vystymąsi ir taikymą šių dienų teismų praktikoje, *lingvistinis* metodas naudotas atskleidžiant proporcingumo teisės principo bei bendrųjų teisės principų sampratas, nustatant darbe naudojamų žodžių reikšmę, *lyginamasis* metodas naudotas lyginant bendruosius ir aplinkos apsaugos teisės principus, lyginant teisės teorijos mokslo autorių nuomones bei Konstitucinio ir ordinarinių teismų argumentacijas, *sisteminis* metodas naudotas, siekiant išsiaiškinti teisės principų vietą teisės sistemoje bei proporcingumo teisės principo praktinį taikymą, spendžiant aplinkos apsaugos bylas, *dokumentų analizės* metodas naudotas, nagrinėjant proporcingumo bei aplinkos apsaugos principų pasireiškimą Lietuvos teisės sistemoje, taip pat atrenkant ir nagrinėjant aplinkos apsaugos teisės aktus ir bylas, kurias nagrinėjo administracinis ir bendrosios kompetencijos teismai, bei Konstitucinio teismo išaiškinamus, atskleidžiant proporcingumo principo sampratą, naudojant, *apibendrinimo* bei loginius metodus, gautos darbo išvados.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Magistro **darbo tikslas** – atskleisti proporcingumo principo turinį, sampratą ir šio principo praktinį taikymą bei dėsningumus aplinkos apsaugos bylose. Siekiant įgyvendinti tikslą, darbe keliami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti proporcingumo principo turinį ir reikšmę bendrųjų teisės principų sistemoje.
2. Atskleisti aplinkos apsaugos principų sampratą sąveikoje su proporcingumo principu.
3. Atlikti aplinkos apsaugos bylų analizę – išsiaiškinti proporcingumo principo praktinį taikymą:

3.1. administracinės justicijos bylose, vertinant viešojo administravimo subjektų priimtus sprendimus;

3.2. administracinėse bylose, vertinant sankcijų (didesnio mokesčių tarifo) skyrimą;

3.3. baudžiamosiose bylose, vertinant baudžiamosios atsakomybės ir bausmių taikymą;

3.4. civilinėse bylose, vertinant padarytos žalos aplinkai atlyginimą.

Baigiamojo darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai: pirmame skyriuje atskleidžiamas proporcingumo principas bendrųjų teisės principų ir teisinėje sistemoje, antrame skyriuje nagrinėjama proporcingumo principo sąveika su aplinkos apsaugos principais, ir trečiame skyriuje atliekama aplinkos apsaugos bylų analizė, darbe pateikiamos išvados/pasiūlymai, literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

LR – Lietuvos Respublika

AM – Aplinkos ministerija

AAD – Aplinkos apsaugos departamentas

ES – Europos Sąjunga

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausias Teismas

LVAT – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

BK – Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas

BPK – Lietuvos Respublikos Baudžiamo proceso kodeksas

CK – Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas

ŽGĮ – Žemės gelmių įstatymas

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

Konstitucinis Teismas – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

LRS – Lietuvos Respublikos Seimas

TIPK – Taršos Integruotos Prevencijos ir Kontrolės leidimas

ŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

1. PROPORCINGUMO PRINCIPAS TEISĖS PRINCIPŲ SISTEMOJE

Šiame skyriuje bus atskleista bendroji teisės principų samprata bei reikšmė, proporcingumo principo prigimtis, samprata, elementai ir jo kaip „instrumento“ praktinis panaudojimas. Taip pat proporcingumo principo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje ypač didelį dėmesį skiriant Lietuvos Konstitucijos doktrinai.

1.1. Teisės principų samprata ir reikšmė

Žodis principas yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „principium“, kuris reiškia pradžią, pagrindą. Tarptautinių žodžių žodyne yra pateikiami keturi žodžio „principas“ reikšmių variantai. Pirmiausia, principas apibūdinamas kaip „įsitikinimas, lemiantis žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas“, kaip „svarbiausia kurios nors teorijos, koncepcijos idėją, pradinis teiginys“, „svarbiausioji kurios nors organizacijos (partijos, sąjungos, valstybės, žinybos) struktūros arba veiklos taisyklės“ bei kaip „pagrindinės“ kurio nors įrengimo, mechanizmo sandaros arba veikimo savybės“[16]. Kalbant apie teisės principus, dažniausiai pateikiama tokia teisės principų sąvoka: *„teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas“*[17]. Galime pasakyti, kad teisės principai apima visą teisinę sistemą, pradedant teisinėmis idėjomis, teisėkūra ir baigiant teisės realizavimu.

„Pasak R. Dworkino ir R. Alexy, svarbus principų taikymo ypatumas yra tas, kad skirtingai nei normos, taikant vieną iš jų, konkuruojantis nėra paneigiamas ir eliminuojamas iš teisinės sistemos, o štai taikant normas, galimi du atvejai – konkurencija (kai konkuruojanti norma nėra pašalinama, kaip ir teisės principų konkurencijos atveju) ir kolizija, kai prieštaraujanti norma yra eliminuojama.“[18] Kaip nurodo K. Jankauskas, „teisės principų kolizija kaip vidinis teisės prieštaravimas yra apskritai negalima: principuose išreikštos pamatinės vertybės koegzistuoja ne paneigdamos, bet papildydamos viena kitą. Konkrečioje byloje konkuruojantis, bet „pralaimėjęs“ teisės principas išlieka teisės sistemoje ir ateityje galės būti taikomas kitoje byloje, kurioje (priklausomai nuo faktinių aplinkybių) galbūt „nurungs“ kitą

[16] Vytautas Kvietkauskas, (ats. red.). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, (1985) 399.
[17] Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas ir Egidijus Kūris. Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Vilnius, (2002) 202.
[18] Johanas Baltrimas ir Mindaugas Lankauskas „*Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai*“. ISSN 1392-1592 (print). ISSN 2351-6364 (online). TEISĖS PROBLEMOS. (2014). Nr. 3 (85), 11.

„mažesnio svorio“ teisės principą“[19]. „Teisės normos formuluoja konkretaus elgesio taisyklę, kuria nesunkiai būtu galima pritaikyti konkrečiam elgesiui kvalifikuoti. Teisės principai turi tam tikrą tikslą ir elgesio modelį, kaip to tikslo siekimo priemonę“[20]. Jei mes pripažįstame, kad teisės principų, kaip vidinis teisės prieštaravimas yra negalimas, ir mes susiduriame su teisės normų kolizija, ar nerandame tinkamos teisės normos bylai išspręsti, vadinasi galima vadovautis – teisės principais. „R. Dworkin pateikia sprendimo būdą – sunkiu bylų atveju negalimas laisvas ir nevaržomas „užteisinis“ sprendimų priėmimas – sprendžiant tokias bylas reikia remtis teisės sistemoje glūdinčiais standartais (principais).“[21] R. Dworkin tą labai gerai pailiustravo savo knygoje „Teisės imperija“ „Elmerio bylos“ pavyzdžiu, kurioje vien tik taikant teisės normas ar teisinį precedentą teisingas sprendimas sunkiai įmanomas[22]. Taigi, „pagal R. Dworkin kuriamą teisės sampratą, teisėjas, nagrinėdamas bylas, neturi kūrybinės diskrecijos, o nesant tinkamo įstatymo ar precedento, privalo rasti konkrečiam atvejui tinkamus principus. Negana to, tie principai, kaip ir priimtas sprendimas, turi derėti prie visos teisinės sistemos“[23].

Panašią nuomonę išsako ir Lietuvos Aukščiausias Teismas savo nutartyje, „vien tai, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių laiku nesureguliuoja teisiškai arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai, nereiškia, kad teismai negali ir neturi vykdyti teisingumo. Tokiais atvejais nepaneigiama galimybė teismams tam tikru mastu teisės spragas užpildyti ad hoc ir taikyti teisę (be kita ko, naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją).“[24] Čia tiktu jau minėto R. Dworkin posakis, kad „Geras teisėjas atiduoda pirmenybę teisingumui, o ne teisei“[25] (aut. pastaba – teisėtumui). Autoriaus nuomone teisės principai tai ta statybinė medžiaga kuria reikia tvirtinti teisės normas, kad jos neatitrūktu nuo teisingumo pastato.

Baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje nurodyta, kad teisės principų paskirtis pasireiškia:

1. „kuriant ir tobulinant (keičiant) teisės normas turi būti garantuojama, kad šios normos neprieštaraus pripažintiems teisės principams – principai lemia naujų teisės normų turinį;

2. principai lemia teisės normų aiškinimą – jokia teisės norma negali būti aiškinama priešingai ar nukrypstant nuo principų turinio aiškinimų;

3. jokia teisės norma negali būti taikoma taip, kad jos taikymas pažeistų principą;

---

[19] Kęstutis Jankauskas, „*Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*“ (daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2005), 21.
[20] Giedrė Lastauskienė, „*Korektiško teisės principų taikymo prielaidos*“. ISSN 1392-1274, TEISĖ (2012) (85), 48.
[21] Ibid, 50.
[22] Ronald Dworkin, *Teisės imperija*. Vilnius. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. (2005), 27.
[23] Rūta Kazanavičiūtė, „*Klasikinis požiūris į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją*“, ISSN 1392–1274. TEISĖ (2009) (70), 93.
[24] LAT, Civilinė byla Nr. 3K-7-70/2011 p. 8
[25] Ronald Dworkin, Teisės imperija. Vilnius. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla (2005), 20.

4. teisės normų kolizijos atveju sprendimo variantas turi būti randamas remiantis principais;

5. atsiradus teisės spragų, sprendimas turi būti priimamas atsižvelgiant į principus.“[26] Galima apibendrinti, kad teisės principai apima visus teisės lygmenis, nuo teisinių idėjų iki teisės įgyvendinimo ir jų reikšmingumą būtu sunku pervertinti, nes būtent principai neleidžia mums nukrypti nuo pagrindinio tikslo – ne vien teisėtumo, bet ir siekio įgyvendinti teisingumą. Vadinasi aplinkos apsaugos teisės normos turi derėti su proporcingumo principu.

1.2. Proporcingumo principo prigimtis ir samprata

Proporcingumo termino kilmė yra lotyniška, šis žodis yra kilęs iš lotyniškos frazės „pro portione“, reiškiančio „pagal [dalių tarpusavio] santykį“ [27] . Proporcingumas tai objektų tarpusavio santykis, atkleidžiantis balansavimą ir pusiausvyros išlaikymą tarp jų. Visuotinėje Lietuvių kalbos enciklopedijoje parašyta, kad „proporcingumas yra dviejų dydžių funkcinis sąryšis. Būna tiesioginis (vieno dydžio reikšmei padidėjus keletą kartų, kito reikšmė tiek pat kartų padidėja) ir atvirkštinis (kito reikšmė tiek pat kartų sumažėja; atvirkštinio proporcingumo prieklausa)“. [28] Taigi abiejų apibrėžimų atvejais kalbama apie pusiausviros, balansavimo išlaikymą. „Teisine prasme „balansavimas“ reiškia konkuruojančių teisinių gėrių derinimą, jų pusiausvyros nustatymą“[29]. Dar senovės antikoje siekiant suprasti teisingumo principo esmę, „teisingumo principas susiejamas su tam tikra interesų pusiausvyra, atsilyginimo adekvatumu, poveikio priemonių proporcingumu, lygybės principo taikymu mus aiškiai kreipia link Aristotelio įvardytos mainų teisingumo sampratos. Joje taip pat formuluojamas lygybės, atsilyginimo lygiavertiškumo, proporcingumo reikalavimas.“[30] „Teisingumo principo turinys yra susiejamas su tam tikro balanso, pusiausvyros, lygiavertiškumo, atitikimo pasiekimu ar nustatymu.“[31] Aristotelis teisingumą skirsto į kelias rūšys: paskirstomąjį teisingumą, reiškianti proporcinę lygybę (visuotinai pripažinto gėrio paskirstymą) ir reguliuojamąjį teisingumą, kuri visu pirma suprantą kaip pusiausvyros atkūrimą, neteisėta veika padaryto disbalanso

[26] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, (2005), 47-48.
[27] Erika Leonaitė, “*Proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje*” (daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2013), 27.
[28] Visuotinė Lietuvių kalbos enciklopedija. © 2020 Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. https://www.vle.lt/straipsnis/proporcingumas/
[29] Theodor Lenckner, The Principle of Interest Balancing as a General Basis of Justification. *Brigham Young University Law Review*, (1986), 645. https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1484&context=lawreview
[30] Linas Baublys, „*Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse*“. Jurisprudencija. Mokslo darbai. (2006) 8(86) p. 89
[31] Ibid, 85.

panaikinimą.[32] Taigi nuo senovės antikos proporcingumas tiesiogiai sietinas su teisingumu. prof. V. Mikelėnas taip pat pritaria šiai nuomonei teikdamas, kad „siekti teisingumo reiškia siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros.“[33]

Naujaisiais laikais didelę įtaką proporcingumo principo formavimuisi turėjo H. Grocijus, knyga „Trys knygos apie karo ir taikos teisę“, kurioje buvo suformuota nuostata, kad „priemonės niekada neturi būti svarstomos pačios savaime, bet tik santykyje su siekiamu tikslu. Visais atvejais turi būti tinkamai pasverta proporcija, siejanti priemonę ir tikslą, juos palyginant“[34] . H. Grocijaus idėjos ypač didelę reikšmę turėjo proporcingumo principo formavimuisi tarptautinėje teisėje.

„Proporcingumo principas teisiniame kontekste bendriausia prasme gali būti suvokiamas kaip pamatinė teisės ir jos sistemos nuostata, kreipianti teisę ir jos realizavimą į skirtingų interesų pusiausvyrą ir harmoniją. Tokia samprata apima tiek proporcingumo principą suvokiant jį kaip tikslą, tai yra skirtingų interesų pusiausvyros ir harmonijos siekio išraišką“[35] (aut. pastaba, tokia samprata labiau būdinga privatinėje teisėje, kur būdingas dispozityvumas) „tiek ir proporcingumo principą kaip proporcingumo testą, tai yra, kaip praktinį instrumentą, pasitelkiamą tiek teisės kūrimo, tiek ir jos taikymo praktikoje“[36](aut. pastaba, tokia samprata labiau būdinga viešajai teisei, kur yra būdingas imperatyvumas ir kur proporcingumo principas taikomas tiesiogiai teisinio reguliavimo ir teisės taikymo adekvatumo užtikrinimui). Panašiai proporcingumo reikšmę teisingumui suprato ir L. H. A. Hartas sakydamas, kad „teisingumas tradiciškai suprantamas kaip pusiausvyros arba proporcijos palaikymas arba atstatymas.“[37] Kaip nurodo T. G. Studnicki, „proporcingumas yra teisingumo komponentas, sudedamoji dalis, nes norminė tvarka ar praktinis sprendimas, lemiantys neproporcingą žalą ginamoms vertybėms, negali būti laikomi teisingais. Todėl, proporcingumas yra būtina sąlyga teisingumui[38]“. Ypač tai aktualu „baudžiamajam teisingumui“, kuris nustato specialią veiksmų tvarką kaltei pripažinti, bausmės arba žalos kompensacijos riboms apibrėžti ir priemonėms išrinkti. R. Drakšas nurodė, kad: „Baudžiamasis teisingumas prasideda ikiteisminiame tyrime renkant įrodymus ir baigiasi bausmės įvykdymu. Šis procesas yra sąlygojamas kitų asmens teisių (teisės į privatumą, teisės į nuosavybę, nekaltumo prezumpcija), tiek užtikrinant įtariamajam/kaltinamajam teises, tiek

[32] Aristotelis, *Nikomacho etika*, sudarė Antanas Rybelis. Rinktiniai raštai. Vilnius. Mintis, (1990), 150.
[33] Valentinas Mikelėnas, Alfonsas Vileita ir Algirdas Taminskas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, (2001), 75.
[34] Hugo Grotius. Chapter XXIV: Precautions Against Rashly Engaging in War, Even Upon Just Grounds. https://oll.libertyfund.org/titles/grotius-the-rights-of-war-and-peace-1901-ed
[35] Leonaitė, *supra* note, 27: 29.
[36] Ibid
[37] H. L. A Hart, *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, (1997), 267.
[38] Tomasz Gizbert-Studnicki, *Conflict of Values in Adjudication*. In Sadurski, W. (ed.) *Ethical dimensions of legal theory*. Amsterdam: Rodopi, (1991), 62. Cituota iš Erika Leonaitė. „*Proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje*“ (daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2013), 11.

nukentėjusiajam, nes baudžiamasis teisingumas glaudžiai susijęs su humanizmu visiems. Pabrėžiant bausmės individualumą, lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes‘‘. [39] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisako, kad „sankcija, kaip ir bet kuri kita, gali būti efektyvi ir pasiekti tikslus, dėl kurių ji yra nustatyta, tik tuo atveju, jeigu ji proporcinga teisės pažeidimui, už kurį yra skiriama. Proporcingumo principas reikalauja, kad sankcijos dydis būtų adekvatus pažeidimo pobūdžiui ir jo padariniams. Proporcingumas yra neatskiriamas *teisingumo, protingumo, sąžiningumo* principų aspektas. Šie principai reikalauja, kad tarp teisės pažeidimo ir sankcijos nebūtų nepagrįstai didelio neadekvatumo, disproporcijų.“[40] Konstitucinis teismas, pasisako, kad „Teisingumo principas yra universalus principas, kuris, be kita ko, suponuoja ir tai, kad bet kokios valstybės taikomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui bei turi atitikti siekiamus teisėtus tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, be to, teisingumas gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant interesų pusiausvyrą bei išvengiant socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vieno asmens interesus ir neigiant kito asmens teisėtus interesus.“[41]

Tai vienas plačiausių proporcingumo principo apibudinimų kuris apima abudu pagrindinius proporcingumo principo aspektus: pirmasis – proporcingumo principas kaip interesų pusiausvyros, harmonijos įgyvendinimas siekiant socialinio kompromiso, tam kad nebūtu paneigtos nei vienos pusės teisės, tokia samprata būdinga privatinėje teisėje kur būdingas dispozityvas. Ir antrasis kur proporcingumo principas reiškia, kad valdžios institucija gali imtis tik tų poveikio priemonių, kurios yra griežtai būtinos siekiamiems teisėtiems tikslams ir jei valdžios institucija gali rinktis iš kelių tinkamų priemonių, turi būti pasirenkamas švelniausias ir mažiausiai ribojantis galimas veikimo būdas tokia samprata būdinga viešajai teisei kur būdingas imperatyvas. Šios abi sampratos susijungia į vieną ir apjungią proporcingumo principą sudarydamos universalų „instrumentą“ įgalinanti siekti teisingumo principo įgyvendinimo ir jis taikytinas ne tik procesinių priemonių taikymui, sankcijos skyrimui, bet visam teisinės sistemos ciklui, nuo teisėkūros iki teisės įgyvendinimo. Viešojo valdymo aktai, atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, sankcijos įgyvendinimas turi būti nukreiptos į siektiną teisėtą tikslą, neribojančios labiau nei yra būtina teisėtam tikslui pasiekti ir negalimas kitos pusės interesų visiškas nuneigimas. „Proporcingumo koncepcija labiausiai išplėtota būtent Vokietijos teisėje, kurioje proporcingumo kriterijus pirmiausia taikytas policijos, o vėliau ir visų viešojo administravimo institucijų galioms riboti. Būtent šioje valstybėje jau po Antrojo pasaulinio karo, proporcingumo principas laipsniškai buvo pripažintas kaip vienas iš fundamentaliųjų (bendrųjų) teisės principų, ribojančių vykdomosios, teisminės ir net įstatymų leidžiamosios valdžios

[39] Romualdas Drakšas, *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, (2008), 55-61.
[40] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje. Byla Nr. 3K-3-523/2006.
[41] LR Konstitucinis Teismas. 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas byloje Nr. 9/95

galias“[42]. Taigi proporcingumo principas „tarnauja“ pagrindinių žmogaus laisvių bei teisių apsaugai bei teisinio/socialinio teisingumo principo įgyvendinimui ir kadangi aplinkos apsaugos teisė yra viešosios teisės sudedamoji dalis, jos teisės normos yra imperatyvios mes pažvelgsime kaip veikia proporcingumo principas ribodamas viešojo administravimo institucijų galias.

1.3. Proporcingumo principo struktūra (principas kaip „instrumentas“)

Šių dienų proporcingumo koncepcija labiausiai išplėtota būtent Vokietijos teisėje, 1951 metais įsteigto Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Buvo išplėtotas tradicinis „vokiškas“ trijų etapų arba elementų proporcingumo tyrimo testas. „Šį trijų elementų testą plačiai taiko tiek Vokietijos Konstitucinis teismas, vertindamas ginčijamų teisės aktų konstitucingumą, tiek Federalinis Administracinis teismas, tikrindamas, ar administracinės institucijos, priimdamos poveikį asmens pamatinėms teisėms darančius sprendimus, neviršijo savo diskrecijos“[43]. Tai yra „proporcingumo principas reiškia ir tai, kad įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus, bei paskirtį, o tuomet nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui.“[44] Pripažįstama, kad proporcingumo principas susideda iš trijų elementų: tinkamumo, būtinumo ir proporcingumo (lot. stricto sensu) reikalavimų. Atitinkamai poveikio priemonės atitiktis proporcingumo kriterijui yra nustatoma pasitelkiant vadinamąjį proporcingumo testą. Pirma, vertinamas poveikio priemonės tinkamumas (angl. suitability), t. y. ar poveikio priemonė yra tinkama pasiekti (ar palengvinti pasiekti) jai nustatytus tikslus. „Pirmojo tripakopio proporcingumo testo etape nustatoma, ar egzistuoja priežastingumo santykis tarp taikomos priemonės ir siekiamo tikslo. Šiame etape nėra vertinamas būsimas priemonių veiksmingumas, pakanka nustatyti, kad pasirinkta priemonė yra teoriškai tinkama siekiant konkretaus tikslo.“[45] Antra, vertinamas administracinės priemonės būtinumas (angl. necessity), tai yra, priemonė gali

---

[42] Ingrida Danėlienė. „*Proporcingumo principo taikymas administracinėje ir aplinkos teisėje*“ ISSN 1392–1274. TEISĖ (2009) 72. 112.

[43] Walter Van Gerven. *The Effect of Proportionality on the Actions of Member States of the European Community*: National Viewpoints from Continental Europe. In ELLIS, E. (ed.) *The Principle of Proportionality in the Laws of Europe*, Oxford: Hart Publishing, (1999), 45 - 46. Cituota iš Leonaitė E. (2013) *Proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius. 33. http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1862519/datastreams/MAIN/content

[44] Linas Baublys ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, (2012), 240.

[45]Georg Nolte. General Principles of German and European Administrative Law – a Comparison in Historical Perspective. *Modern Law Review*, No. 57, (1994), 193. https://www.jstor.org/stable/1096807?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents

būti pripažįstama būtina, jei nėra kitų, švelnesnių, bet tiek pat veiksmingų priemonių, kuriomis būtų pasiekti numatyti tikslai. „Priemonės būtinumui nėra taikomas aukštas įrodinėjimo standartas bei laikomasi pozicijos, jog įstatymų leidėjas turi tam tikrą politinę diskreciją pasirinkti konkrečias tikslo realizavimui reikalingas priemones.“[46] Trečia, nustatomas poveikio priemonės proporcingumas siaurąja prasme (lot. stricto sensu): ar pasirinkta poveikio priemonė nėra neproporcinga ją nustatytiems suvaržymams, ar priemonės mastas atitinka jai keliamus tikslus, ar konkrečiu atveju tikėtina (siekiama) nauda bus didesnė nei galimi praradimai[47]. Taigi, „trečiajame etape lyginimo objektai pasikeičia ir analizės laukas išsiplečia, nes čia įstatymo saugomos vertybės, kurios naudai buvo pritaikytas apribojimas, svarba lyginama su pamatinės teisės atžvilgiu nustatytais apribojimais, kitaip sakant nustatoma tinkama viešojo ir privataus intereso pusiausvyra“ [48] . „Priimant sprendimą, atliekamas vertinamas, kokia apimtimi yra apribota pamatinė teisė, vertinamas grėsmės mastas kilęs įstatymo ginamai vertybei ir grėsmės realumas. Šis vertinimo etapas yra ne susijęs su konkrečių bylos aplinkybių analize, lyginami galimi nuostoliai apribotai pamatinei teisei, jei bus paliktas galioti ginčijamas įstatymas, su nuostoliais įstatymo saugomai vertybei, jei prioritetas bus suteiktas pamatinei teisei“[49].

Darbe pateikiamas Konstitucinio teismo atliktas proporcingumo testo taikymo pavyzdys nutarime dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo, teismas pasisako, kad „teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus (aut. pastaba atitikti pirmąjį proporcingumo testo elementą - tinkamumą), neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti (aut. pastaba atitikti antrąjį proporcingumo testo elementą - būtinumą). Esminę reikšmę turi tai, ar Administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatytas administracinės atsakomybės visuminis teisinis reguliavimas yra toks, kuris sudaro teisines prielaidas ne tik nubausti asmenį, bet nubausti jį teisingai: ar ATPK numatytos administracinės nuobaudos yra proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimų pobūdžiui ir siekiamiems tikslams (aut. pastaba netiesiogiai vertinama atitiktis trečiajam elementui – proporcingumui siaurąją prasme).[50] Šioje byloje proporcingumo principas buvo panaudotas įvertinti įstatymų atitikimą Konstitucijai ir jeigu reikia suveikti kaip „saugiklis“ ribojantis net

[46] Leonaitė, *supra* note, 27: 35.
[47] Jurgen Schwarze. *European Administrative Law* (Revised 1st edition). (2006), 679.
[48] Aušra Kargaudienė. „*Proporcingumo principas administracinėje teisėje*“. Jurisprudencija, (2005), t. 78(70); 29–38. 35.
[49] Dieter Grimm. *Proportionality in Canadian and German Constitutional Jurisprudence*. *University of Toronto Law Journal*, Vol. 57, Issue 2, Spring (2007), 393. https://www.jstor.org/stable/4491725?refreqid=excelsior%3Abfbc8f858560c8dc897038ac8b94a802&seq=11#metadata_info_tab_contents
[50] Konstitucinio teismo, 2000 m. gruodžio 6 d., nutarimas byloje Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000

įstatymų leidžiamosios valdžios galias tam, kad pernelyg griežtos sankcijos ir galimybės nebuvimas jas individualizuoti neiškreiptu teisinės sistemos.

Vadinasi proporcingumo testas „apima tinkamų priemonių atitinkančių siekiamus tikslus taikymą ir reikalavimą, kad priemonės, kurių imtasi, užtikrintų tinkamą viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą, kad būtų išvengta be reikalingo privačių asmenų teisių ir interesų apribojimo[51]“. Galima daryti išvadą, kad tinkamai taikomas proporcingumo principas yra būtina prielaida užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą, o jo pagrindinė funkcija teisinio reguliavimo ir teisės taikymo adekvatumo užtikrinimas.

1.4. Proporcingumo principas Lietuvos Konstitucinėje ir ordinarinėje teisėje

Konstituciniai principai – Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės nuostatos, lemiančios viso teisinio reguliavimo kryptį. Konstituciniai principai ir konstitucinės normos sudaro darnią sistemą. „Vieni konstituciniai principai yra *expressis verbis* suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ar ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės“[52]. Konstitucijoje, aukščiausios galios teisės akte, įtvirtinti principai užima ypatingą vietą teisės sistemoje. Pabrėžtina, kad visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniais principais. „Konstituciniai principai legalizuoja ir legitimuoja teisinius sprendimus, o prieštaravimas konstituciniams principams teisinį reguliavimą deligitimuoja, dažnai ir anuliuoja“.[53] Šiame kontekste mums svarbu suprasti proporcingumo principo vietą Konstitucinėje teisėje, kadangi konstituciniai principai nubrėžia gaires visai teisinei sistemai, įskaitant ir aplinkos apsaugos teisę ir jei „bet kuri ordinarinės teisės norma, prieštarautu konstituciniam principui, ji negali būti taikoma, ir turi būti pašalinama iš teisinės sistemos[54]“, vadinasi bet kuri aplinkos apsaugos teisės norma prieštaraujanti konstituciniam principui turi būti pašalinta iš teisinės sistemos. Analizuojant proporcingumo sampratą Konstitucijoje svarbu suprasti Konstitucijos viršenybės principą, kuris tiesiogiai įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas

[51] Audrius Bakaveckas. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES. (2012), 107.
[52] *Lietuvos Konstitucinė teisė*, MRU Vadovėlis, II laida, Vilnius, 2017. 52 p.
[53] Ibid 52 p.
[54] Ibid 52 p.

aktas, priešingas Konstitucijai“.[55] Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią vietą ir joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai. Vadinasi jei bendrasis teisės principas - proporcingumo principas yra pripažintas konstitucinis principas teisinis aplinkos apsaugos reguliavimas, turi derėti su proporcingumo principu.

Šioje vietoje mums labai svarbu suprasti, ar Konstitucinis teismas proporcingumo principą laiko konstituciniu principu ir jei taip, kaip atskleidžiamas jo turinys. Proporcingumo principas, kaip išvestinis konstitucinis principas, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje buvo paminėtas darant nuorodą į Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo praktikos taikant Konvenciją apžvalgoje nurodant, kad „ Valstybių taikomas priemones Teismas kontroliuoja remdamasis proporcingumo reikalavimu (The European system for the protection of human rights / R. St. J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold (Eds.) 1993. P. 526)> (1996 metų balandžio 18 dienos nutarimas).“[56] Šiame nutarime buvo pasisakyta, kad pagal proporcingumo principo reikalavimą vertinama, ar poveikio priemonė atitinka numatytą tikslą. Ir tai, kad valstybių taikomas priemones teismas kontroliuoja remdamasis proporcingumo reikalavimu. Šiame Konstitucinio teismo nutarime, proporcingumo principas buvo apibūdintas atkreipiant dėmesį į pirmąjį proporcingumo principo elementą, tai yra poveikio priemonės tinkamumo vertinimą.

Vėliau Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad „proporcingumo principas, kaip vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, reiškia, kad teisės aktuose numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 31 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. liepos 1 d., 2014 m. vasario 14 d. nutarimai)“[57], vadinasi Konstitucinis teismas pripažįsta proporcingumo principą kaip konstitucinį principą jį vadindamas teisinės valstybės principo elementu. Taip pat išplėtoją proporcingumo principo turinį paliečiant visus tris proporcingumo principo elementus. Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinta teisių ir pareigų vienovės samprata, kur sakoma, kad „įgyvendindamas savo teises, naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“[58]. Taigi Valstybė gali reguliuoti žmogaus gyvenimą, taikyti apribojimus ir suvaržyti laisves, bet tik tiek, kiek yra būtina (tinkama, būtina, proporcinga), o

[55] Lietuvos Respublikos Konstitucija//Žin., 1992, Nr. 33-1014. 7 str. 1 dalis.
[56] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta406/content [žiūrėta 2020-09-01]
[57] *Konstitucinės santvarkos pagrindai*, (2017), 13. https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/05/2014-2016-1-skyrius.pdf
[58] Lietuvos Respublikos Konstitucija, //Žin., 1992, Nr. 33-1014, II skirsnis, 28 straipsnis.

žmogus privalo – išlaikyti pusiausvyrą tarp savo teisių ir pareigų. Už piktnaudžiavimą savo teisėmis yra numatyta civilinė ir administracinė atsakomybės. *Vadinasi Konstitucinė pusiausvyros samprata yra suprantama plačiau, nei vien proporcingumo principas, kaip „testas“* kurio pagrindinė paskirtis žmogaus laisvių ir teisių apsauga nuo valstybės ir tai atsispindi ordinarinės teisės normose.

Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad „teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą *interesų pusiausvyrą*, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti *proporcingos* (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“[59]. „Teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumo ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos“[60], 2001 m. spalio 2 d. nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti *proporcingos* teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi asmens varžyti akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, „kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų, turi būti *teisinga pusiausvyra (proporcija)*. Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų *akivaizdžiai neproporcingos* teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui“. [61] Minėti Konstitucinio teismo išaiškinimai dažniausiai proporcingumo principo turinį sieja su trinare proporcingumo principo struktūra. Nors nebūtinai visuose nutartyse vertinami visi trys elementai, užtenka, kad neatitiktu bent vienas ir teisės aktas, sprendimas gali būti pripažintas neproporcingu.

Išsiaiškinome, kad konstitucinėje doktrinoje proporcingumo principas tiesiogiai susiejamas su teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniais principais – jei bus pažeistas proporcingumo principas, nebus įgyvendinti teisinės valstybės ir teisingumo principai ir teisės aktas, nutartis prieštaraus Konstitucijai, o tai reiškia, kad ordinarinės teisės norma kuri

[59] *Konstitucinės santvarkos pagrindai*, (2016), 24. https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/1993-2009.-i-skyrius.pdf
[60] Ibid
[61] Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas, byloje Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta348/content

prieštarauja konstituciniam principui, negali būti taikoma, ir turi būti pašalinama iš teisinės sistemos.

Proporcingumo principas Lietuvos ordinarinėje teisėje įtvirtintas tiesiogiai, pradedant nuo LR teisėkūros pagrindų įstatymo, kur nurodyta, kad „teisėkūros principai išreiškia tam tikrus imperatyvius reikalavimus, keliamus teisėkūroje dalyvaujantiems subjektams, siekiant sukurti vientisą, nuoseklią, darnią ir veiksmingą teisės sistemą ir *proporcingumo principas* išreiškia, kad pasirinktos teisinio reguliavimo priemonės turi sudaryti kuo mažesnę administracinę ir kitokią naštą, nevaržyti teisinių santykių subjektų daugiau, negu to reikia teisinio reguliavimo tikslams pasiekti[62] šis apibrėžimas atitinka vokiečių teisininkų suformuluotą sampratą, kad proporcingumo principo tikslas, apsaugoti asmens teises ir laisves nuo valstybės institucijų, nustatant, kad teisinio reguliavimo priemonės atitiktu tinkamumo, būtinumo ir proporcingumo kriterijus, arba kitaip proporcingumo principo elementus. Tai atsispindi kituose mūsų nagrinėjamuose įstatymų formuluotėse pavyzdžiui: LR viešojo administravimo įstatyme, kuriame nurodyta, kad „viešojo administravimo subjektai be kita ko turi vadovautis ir *proporcingumo principu*, kur principas reiškia, kad administracinio sprendimo mastas ir jo įgyvendinimo priemonės turi atitikti būtinus ir pagrįstus administravimo tikslus“[63]. Suprasti proporcingumo principo sampratą administracinėje teisėje svarbi ir to paties įstatymo nuostata, kuri sako, kad „skundą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į padaryto pažeidimo pobūdį, mastą, atsakomybę lengvinančias ir kitas reikšmingas aplinkybes, dėl kurių tam tikra poveikio priemonė ūkio subjektui būtų akivaizdžiai per didelė ir neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui ir dėl to neteisinga, vadovaudamasis teisingumo ir protingumo principais, turi teisę skirti švelnesnę poveikio priemonę, negu numatyta įstatyme, arba jos neskirti.“[64] Čia proporcingumo principas, kaip ir ne kartą yra pasisakęs Konstitucinis teismas, glaudžiai susiejamas su teisingumo principu, darant prielaidą, kad ne visos įstatyme numatytos sankcijos gali būti teisingos ir nustatoma, kad tam tikromis aplinkybėmis sprendimą turi priimti teismas, nes teismas įgyvendina teisingumą. ANK 32 straipsnyje, Bendrieji administracinių nuobaudų ir administracinio poveikio priemonių skyrimo pagrindai, antroje dalyje parašyta, kad „administracinė nuobauda ir administracinio poveikio priemonė skiriamos vadovaujantis teisės viršenybės, teisingumo, operatyvumo, protingumo ir *proporcingumo* principais“[65].

Civilinėje teisėje proporcingumo principas suprantamas kaip: interesų pusiausvyros, harmonijos įgyvendinimas siekiant socialinio kompromiso, tam kad nebūtu paneigtos nei vienos pusės teisės, tokia samprata būdinga privatinėje teisėje kur būdingas dispozityvas. Nes skirtingų

[62] Lietuvos Respublikos Teisėkūros pagrindų įstatymas. 3 straipsnis. //Žin., 2012, Nr. 110-5564
[63] Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymas. 3 straipsnis. Valstybės žinios, 1999-07-09, Nr. 60-1945
[64] Ibid. 368 straipsnis
[65] ANK 32 straipsnis, 2 dalis. TAR, 2015-07-10, Nr. 11216

interesų pusiausvyra yra sąlyga teisingumui įgyvendinti. „Nors ir šalys sutartis sudaro laisva valia, pačios nustato savitarpio teises ir pareigas. Tačiau kai sutartis yra ilgalaikė, gali pasikeisti vykdymo sąlygos (pabrangus darbo jėgai, medžiagoms, labai nuvertėjus pinigams) ir būti pažeista šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą.“[66].

Baudžiamojoje teisėje proporcingumo principo svarba ypač pabrėžiama taikant (aut. pastaba, BPK 11 straipsnis) procesines prievartos priemones bei atliekant kitus procesinius tyrimo veiksmus kur jis siejamas su draudimu smurtauti, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus.[67]

Mūsų nagrinėjamos temos kontekste labai svarbi nuostata įtvirtinta LR aplinkos apsaugos įstatyme, „skundą dėl nutarimo skirti ekonominę sankciją nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į padaryto teisės pažeidimo pobūdį, mastą, atsakomybę lengvinančias ir kitas reikšmingas aplinkybes (dėl kurių atitinkama bauda teisės pažeidėjui būtų akivaizdžiai per didelė ir neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui ir dėl to neteisinga) ir vadovaudamasis teisingumo ir protingumo principais, turi teisę skirti mažesnę baudą, negu šio įstatymo nustatyta minimali bauda už juridinio asmens padarytą teisės pažeidimą“[68]. LR valstybinės aplinkos apsaugos kontrolės įstatyme, kur tarp pagrindinių aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės principų taip pat įtvirtintas minimalios ir *proporcingos* kontrolės naštos principas sakoma, kad „aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijų ir pareigūnų veiksmai privalo būti proporcingi ir tinkami siekiamam tikslui įgyvendinti, proporcingi ūkio subjektų dydžiui ir administraciniams gebėjimams, atliekami siekiant kuo mažiau trikdyti ūkio subjektų, kitų fizinių ir juridinių asmenų veiklą“[69].

Vadinasi įstatymuose sietinuose su aplinkos apsauga proporcingumo principo esmė atitinka viešojo administravimo įstatyme apibrėžtą principo esmę ir kaip matyti iš pateiktų įstatymų nuostatų ir teisės doktrinos pavyzdžių, proporcingumo principas yra įtvirtintas tiesiogiai taip, kaip jo turinį yra atskleidęs Konstitucinis teismas kiekvienoje šakinėje teisėje pabrėžiant savo specifinės srities svarbą: baudžiamojoje teisėje - pabrėžiant procesinių priemonių proporcingumą, civilinėje teisėje – pusiausvyros tarp skirtingų šalių interesų išlaikymą ir administracinėje teisėje - proporcingos administracinės naštos numatytiems tikslams pasiekti ir proporcingos (dėl to teisingos) sankcijos skyrimo svarbos, tokie pat tikslai numatyti ir LR aplinkos apsaugos bei LR aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymuose.

[66] Alfonsas Vileita ir kt., Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, (2009). 35.
[67] Raimundas Jurka ir kt., Baudžiamojo proceso principai. Vilnius: Eugrimas, (2009). 152 - 153.
[68] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. 2 straipsnis. Lietuvos aidas, 1992-01-30, Nr. 20-0
[69] Lietuvos Respublikos valstybinės aplinkos apsaugos kontrolės įstatymas. 4 straipsnis. Valstybės žinios, 2002-07-17, Nr. 72-3017

2. PROPORCINGUMO PRINCIPAS SĄVEIKOJE SU APLINKOS APSAUGOS PRINCIPAIS

Šiame darbo skyriuje mes išsiaiškinsime aplinkos apsaugos teisės, kaip atskiros teisės šakos dalyką, reguliavimo metodą ir pagrindinius aplinkos apsaugos principus. Didelį dėmesį skirsime ES aplinkos apsaugos politikos principams ir jų sąveikai su *proporcingumo* principu. Tam pasitelksime teisės mokslininkų nuomones, aktualius teisės aktus ir teismų praktiką.

2.1. Aplinkos apsaugos teisės dalykas ir reguliavimo metodas

Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymas aplinkos apsaugos objektą apibrėžia, kaip „Lietuvos Respublikos teritorijoje esanti aplinka ir Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausantys gamtos ištekliai. Aplinka – natūraliai susiformavusi ir funkcionuojanti bei tarpusavyje susijusi, taip pat žmonių pakeista ir socialiniams poreikiams pritaikyta gyvosios ir negyvosios gamtos sistema“[70]. Dr. P. Aleknavičius aplinkos apsaugos teisės dalyką supranta kaip, „apimanti gamtos išteklių racionalaus naudojimo organizavimo reglamentavimą remiantis galiojančiais teisės aktais ir, kad tai svarbi visuomenės gyvenimo sritis, kadangi gamtos ištekliai yra žmonijos egzistavimo pagrindas. Nuo jų priklauso materialinės gamybos sąlygos ir valstybės ekonominis vystymasis. Lietuvos Respublikos Konstitucija įpareigoja gamtos išteklius saugoti, tausoti ir tinkamai, racionaliai naudoti.“[71] Aplinkosaugos teisės vadovėlyje rašoma, kad aplinkos apsaugos teisė reguliuojama „viešajai teisei būdingu imperatyvumo metodu ir viešojo intereso prioriteto prieš privačius interesus principo įgyvendinimu, *kartu nepažeidžiant ir privačių interesų“* [72] ir pasisakoma, kad aplinkosaugos teisės reguliavimo dalykas apima „visuomeninius gamtinius aplinkos kokybės išsaugojimo ir gerinimo, visuomenės ir kiekvieno žmogaus saugaus egzistavimo ir darnios raidos, taupaus ir racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir atkūrimo, taip pat tarpvalstybinių aplinkosaugos priemonių įgyvendinimo santykius.“[73] Teisė skirstoma į atskiras šakas, pošakius ar institutus. Ir nors aplinkos apsaugos objektas/teisės reguliavimo dalykas yra plati sritis, santykiai yra sudėtingi, nes juose persipina konstitucinės, administracinės, civilinės ir net baudžiamosios teisės šakų normos. Aplinkos apsaugos teisė yra „savarankiška nacionalinės teisės sistemos šaka.“[74]

Natūralią gamtinę aplinką, gyvūniją ir augaliją, žemę, jos gelmes, vandenį, orą ir ypač vertingas vietoves Konstitucija traktuoja kaip visuotinę reikšmę turinčias nacionalines

[70] Eduardas Monkevičius ir kt. *Aplinkosaugos teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, (2011), 21.
[71] Aleknavičius Pranas. *Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė*: mokomoji knyga. Lietuvos žemės ūkio universitetas, (2008), 6.
[72] Monkečičius, supra note, 70: 22.
[73] Ibid, 21.
[74] Ibid, 23.

vertybes.[75] „Nuosavybės teisės atžvilgiu jie yra ypatingi objektai, nes jų tinkamas naudojimas ir apsauga yra žmogaus, kaip biologinės ir socialinės būtybės, egzistavimo bei visuomeninių ryšių palaikymo ir sklaidos terpė, žmogaus ir visuomenės išlikimo ir raidos sąlyga, tautos gerovės pagrindas. Šių objektų apsauga bei gamtos išteklių naudojimo ir gausinimo užtikrinimas laikytini viešuoju interesu, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė.“[76] Aplinkos apsaugos svarbą nusako LVAT apibendrinimas pasakantis, kad „visi asmenys turi konstitucinę pareigą tausoti gamtą, susilaikyti nuo tokių veiksmų, kuriais būtų daroma žala žemei, jos gelmėms, vandeniu ir orui, augalijai ir gyvūnijai, o padarius gamtinei aplinką žalą (nuostolius) – ją atlyginti. Aplinkos apsauga yra valstybės bei kiekvieno gyventojo rūpestis ir pareiga, viešieji ir privatūs interesai turi būti skirti aplinkos kokybei gerinti. Valstybė turi konstitucinę priedermę nustatyti tokį teisinį reguliavimą ir veikti taip, kad būtų apsaugota natūrali gamtinė aplinka, atskiri jos objektai, kad būtų užtikrintas racionalus gamtos išteklių naudojimas ir jų atkūrimas bei gausinimas. Šiems tikslams turi būti sukurta ir deramai funkcionuoti atitinkama valstybės institucijų sistema, valstybės biudžete turi būti numatytos lėšos, reikalingos saugoti natūralią gamtinę aplinką, jos objektus, užtikrinti racionalų gamtos išteklių naudojimą, atkūrimą bei jų gausinimą. Įstatymų leidėjas turi uždrausti veiksmus, darančius žalą natūraliai gamtinei aplinkai, jos objektams, ir nustatyti teisinę atsakomybę už tokius veiksmus. Valstybė gali įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų ribojamas atskirų gamtinės aplinkos objektų (gamtos išteklių) naudojimas, o tam tikri teisinių santykių subjektai būtų įpareigoti atitinkamai veikti arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų.“ [77] Šiame apibendrinime LVAT citavo Konstitucinio teismo nutarimą.[78]

Išsiaiškinome aplinkos apsaugos teisės dalyko sampratą, taip pat, kad aplinkos apsaugos teisė yra viešosios teisės šaka ir kad teisinio reguliavimo metodas dažniausiai imperatyvus. Tačiau čia svarbu pasakyti, kad savarankiška teisės šaka turi tik jai būdingus teisė principus. Mes jau nagrinėjome bendrųjų teisės principų paskirtį ir reikšmę, ir šiame aplinkos apsaugos teisės objekto, kuris kaip buvo išnagrinėta, yra valstybinės svarbos, sudaro viešąjį interesą ir jo apsauga yra Konstitucinė priedermė valstybei, kontekste tam, kad būtu užtikrintas tinkamas sudėtingos aplinkos apsaugos teisės šakos funkcionavimas, reikalingi aplinkos apsaugos teisės principai.

[75] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas, Byloje Nr. 11/97.
[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas, Byloje Nr. 14/02.
[77] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas, (2014). 393 https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat-biuletenis-nr.28-pilnas.pdf
[78] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas, Byloje Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04.

2.2. Aplinkos apsaugos principai ir jų reikšmė

Prieš apžvelgdami aplinkos apsaugos principų teisinį reglamentavimą, svarbu suprasti jų vietą ir svarbą teisės hierarchijoje, tam kad suvokti pagrindines sprendimų priėmimų taisykles. Teisės principai yra svarbūs teisėkūroje bei teisės realizavime. Jie nurodo, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos ir kaip realizuojamos, užtikrina, kad teisės normos neprieštarautų viena kitai, būtų sistemingos. Pasak A. Vaišvilos „reikia atsižvelgti į konkrečios teisės normos santykį su teisės principais. Teisės principas pilietinėje teisės sampratoje turi pirmumą prieš teisės normą, įtvirtinančią paprastą elgesio taisyklę. Esant jų prieštaravimui, pirmenybė teikiama teisės principui‘‘. [79]

Esant teisės normų konkurencijai ar prieštaravimui (kolizijai) galima vadovautis „kolizijos tarp skirtingos teisinės galios teisės aktų sprendžiamos vadovaujantis hierarchijos taisykle skelbiančia, kad aukštesnės teisinės galios teisės aktas turi pirmenybę prieš žemesnės teisinės galios aktą (lot. lex superior derogat legi inferiori). Kolizijos tarp vienodos teisinės galios aktų sprendžiamos vadovaujantis taisykle lex posterior derogat legi priori (vėlesnis įstatymas turi pirmenybę prieš ankstesnįjį). Tačiau esant kolizijai tarp bendrųjų ir specialiųjų teisės normų, taikoma taisyklė, kad bendroji norma nepanaikina specialiosios normos, jei pačiame įstatyme nepasakyta kitaip (lot. lexposterior generalis non derogat legi priori speciali). „[80] Iš to darytina išvada, kad „remiantis teisės normų kolizijos sprendimo taisyklėmis tik viena iš normų gali būti pripažįstama taikytina byloje, ir šiame kontekste svarbu tai, kad aplinkos apsaugos teisės norma (specialioji norma), normų kolizijos atveju įgys pirmumą prieš bendrąją. (Specialiosios normos pirmumas – lex specialis derogat legi generali)“.[81]

Dabar išsiaiškinsime aplinkos apsaugos teisės principų veikimą ir reikšmią. „Pagal veikimo sritį teisės principai yra *bendrieji,* persmelkiantys visą teisės sistemą, o ne kai kurias jos sritis: šakas, pošakius, institutus. *Tarpšakiniai,* veikiantys keliose teisės šakose, bet ne visoje teisės sistemoje. *Šakiniai,* veikiantys vienos teisės šakos sistemoje. *Pošakių,* veikiantys teisės šakos pošakyje ir *institutų*, veikiantys teisės šakos institute“.[82] Mes jau sutarėme, kad aplinkos apsaugos teisės objektas ir teisinio reguliavimo dalykas yra plati sritis, aplinkos apsaugos santykiai yra sudėtingi, juose persipina konstitucinės, administracinės, civilinės ir net baudžiamosios teisės šakų nuostatos. Tačiau aplinkos apsaugos principai nėra bendrieji teisės

[79] Alfonsas Vaišvila. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, (2004). 147.
[80] Giedrė Lastauskienė, „*Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Teisės problemos*“. Teisės institutas, Vilnius, (2005)/1 (47), 9.
[81] Kęstutis Jankauskas. „*Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas Konstitucinėje jurisprudencijoje*“. (Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2005), 21.
[82] Linas Baublys ir kt., Teisės teorijos įvadas. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, (2012), 233-234.

principai, nes jie netaikomi visose teisės šakose, manyčiau juos teisingiausiai būtu priskirti šakiniams teisės principams kurie gali būti „aktyvuojami“ ir kitose teisės šakose kur „paliečiamas“ aplinkos apsaugos teisės objektas, taigi turi ir tarpšakinių teisės principų bruožų. „Pagal juridinę galią teisės principai gali būti skirstomi, į turinčius Konstitucinę galią – visi bendrieji teisės principai turi Konstitucijos galią ir esančius žemesnės juridinės galios negu Konstitucija.“[83] Mes jau išsiaiškinome, kad aplinkos apsaugos principai nėra bendrieji, nors ir gali veikti skirtingose teisės šakose. Taigi aplinkos apsaugos principų priskyrimas Konstitucinę galią turintiems principams būtu neteisingas, tačiau aplinkos apsaugos teisės objekto apibrėžimas kildinamas iš Konstitucijos ir Konstitucinėje jurisprudencijoje pasisakyta, kad „gamtos objektų apsauga yra viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė“[84].

Vadinasi aplinkos apsaugos principai padeda įgyvendinti Konstitucinius/bendruosius teisės principus juos konkretizuodami aplinkos apsaugos teisės kūrimo ir taikymo srityje. Tarp jų negali būti nei konkurencijos, nei kolizijos. Aplinkos apsaugos principai kaip gairės padeda teisėkūros ir teisės įgyvendinimo, taikymo procese, jie užtikrina efektyvų aplinkos apsaugos teisės funkcionavimą ir padeda surasti teisingus sprendimus aplinkos apsaugos teisės bylose, bet nenuneigią bendrųjų teisės principų, skirtingai nei bendrosios ir specialiosios teisės normos kolizijos atvejų, bendrieji teisės principai taip pat taikytini. „Susidūrus dviem ar daugiau principų, nėra netaikytino principo, tačiau vienam iš principų konkrečiu atveju suteikiamas prioritetas ir būtent jis nulemia bylos sprendimą.“[85] Proporcingumo principas yra „derinamas“ prie aplinkos apsaugos principų ir jis negali būti nuneigtas, LVAT yra pasisakęs, kad „tokiu atveju, kai pagal faktines bylos aplinkybes, visuotinai pripažintus teisės principus, akivaizdu, jog sprendimas konkretaus socialinio disputo atžvilgiu bus formalus, bet neteisingas, būtina pirmumą teikti bendrajai teisės sampratai.“[86] Kaip matome iš LVAT pasisakymo, pagrindinė teismo pareiga yra įgyvendinti teisingumą, o tam būtinas proporcingumo principo įgyvendinimas.

Toliau panagrinėsime aplinkos apsaugos principų reglamentavimą teisės aktuose ir kaip jie yra taikomi sąveikoje su proporcingumo principu, tiesiogiai reglamentavus principus teisės aktuose jie daugelių atvejų tampa teisės normomis ir įgauna tiesioginį taikymą, bei galią sprendžiant aplinkos apsaugos bylas, šiame kontekste reglamentuoti aplinkos apsaugos principai įgauna specialiųjų teisės normų galią.

Lietuvos aplinkos apsaugos teisės reglamentavimo pagrindai yra nustatyti aukščiausią teisinę galią turinčiame teisės akte – Konstitucijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 ir 54

[83] Ibid P. 234.
[84] Supra note, 75.
[85] Giedrė Lastauskienė, „*Korektiško teisės principų taikymo prielaidos*“. ISSN 1392–1274. TEISĖ (2012) 85. 53.
[86] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. liepos 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A17-773/2007

straipsniuose yra įtvirtinti natūralios gamtinės aplinkos, jos atskirų objektų naudojimo ir apsaugos santykių teisinio reguliavimo pagrindai bei nuostatos. Konstitucijos 53 straipsnio 3 dalyje reglamentuota, kad „Valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių.[87]“ Konstitucijos 54 straipsnyje reglamentuoti gamtinės aplinkos, jos atskirų objektų naudojimo ir apsaugos santykių teisinio reguliavimo, gamtos išteklių naudojimo teisiniai pagrindai: „Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenis, teršti vandenis ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją.“[88]. Vadovaujantis Konstitucija buvo ir rengiami, įstatymai ir kiti teisės aktai susiję su aplinkos apsauga.

Pagrindiniame nacionaliniame aplinkos apsaugos teisės akte LR aplinkos apsaugos įstatyme, 4 straipsnyje yra suformuluoti aplinkos apsaugos principai: „aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybes bei kiekvieno jos gyventojo rūpestis ir pareiga. Aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą. Gamtos ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiškai, atsižvelgiant i aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus. Aplinkos apsauga grindžiama visapusiška, teisinga ir laiku sukaupta informacija apie aplinką.“[89]

Principai kaip gairės nurodo, kokio pobūdžio turi būti kuriami teisės aktai reglamentuojantis aplinkos apsaugą, nes teisės norma konkretina teisės principą.

Tarptautinėje Rio deklaracijoje, vienuoliktame ir tryliktame principuose nustatyta, kad valstybė turi priimti efektyvius aplinkosaugos įstatymus. Valstybė turi sukurti ir įgyvendinti įstatymus, kurie nustatytų aplinkos standartus, nustatytų prioritetus, atsakomybę už aplinkos teršimą.[90]

Lietuvai įstojus į ES aktualus tapo Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 11 ir 191–193 straipsniai ir bendrieji visą ES aplinkos politika grindžiantis atsargumo, prevencijos, žalos aplinkai ištaisymo ten, kur yra jos šaltinis, ir „teršėjas moka“ principai. Taip pat ES

[87] Supra note, 2.
[88] Ibid.
[89] Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas. 4 straipsnis. //Žin., 1992, Nr. 5-75
[90] Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencija (JT APK) Rio de Žaneire, Brazilijoje, Galutinis sutarčių tekstas. 1992 m. birelio 3-14 d. 14.
https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/%C5%A0ESD%20apskaitos%20ir%20kt%20ataskaitos/Agenda21.pdf

darnaus vystymosi strategija (aut. pastaba, minėti principai vadinami ES aplinkos apsaugos politikos principais, toliau mes juos vadinsime – ES aplinkos apsaugos principai)[91].

Aplinkos apsaugos principų įgyvendinimas Lietuvoje apima strateginių dokumentų rengimą ir priėmimą, nacionalinių teisės aktų priėmimą, įstatymo nuostatų rengimą, pakeitimą, tarptautinių ir ES teisės normų realizavimą. Per nacionalinius teisės aktus yra įgyvendinamos tiek tarptautinės, tiek Europos Sąjungos teisės normos. Todėl dabar apžvelgsime ES aplinkos apsaugos principų įtvirtinimą Lietuvos aplinkos apsaugos teisėje ir panagrinėsime kaip ESTT, EŽTT ar Lietuvos teismai aiškina šiuos principus savo nutartyse sąveikoje su proporcingumo principu.

2.3. Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas sąveikoje su proporcingumo principu

Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas nėra tiesiogiai įtvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme, bet jis gali būti išvestas iš kitų įstatymų ar kitų teisės aktų nuostatų. Iš esmės ES aukšto aplinkos apsaugos lygio principu siekiama nustatyti visose ES šalyse aplinkos apsaugos minimalų standartą kuris yra privalomas visoms šalims narėms. Nustatant aplinkos apsaugos normatyvus, standartus ar kitas priemones kurių tikslas yra ūkinės veiklos kontroliavimas. Valstybėms narėms leista griežtinti aplinkos apsaugos standartus ir įdiegti kitus aplinkosauginius reikalavimus juos suderinus su ES Komisija.

Kaip apibrėžta Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme, „gamtos ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiškai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus.“[92] Taigi aukšto aplinkos apsaugos lygio principas Lietuvoje įgyvendinamas per aplinkos apsaugos reikalavimus ir standartus.

Taip pat nutarime, patvirtintame LR seimo, „Dėl Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“ punkte – ekonominės priemonės, sakoma, kad „finansine parama siekiama, kad valstybės, ES ir kitų šaltinių parama būtų skiriama toms sritims, kuriose yra didžiausias naujos bazinės infrastruktūros sukūrimo poreikis ir geriausias efektyvaus aplinkosaugos problemų sprendimo potencialas, prioritetą teikiant aukšto aplinkosaugos lygio projektams finansuoti“[93], taigi Lietuvos aplinkos apsaugos teisėje šis ES principas taip pat įtvirtintas. Pagrindinis principo siekis – išsaugoti esamą aplinkos kokybę. Tuo tikslu Lietuvoje

[91] ES Aplinkos politika: bendrieji principai ir pagrindinė sistema. https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/71/politica-ambiental-principios-gerais-e-quadro-de-base
[92] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Žin., 1992, Nr. 5-75
[93] LRS nutarimas „Dėl Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. Vilnius: 2015 04 16 d. Nr. XII-1626

yra atliekamas aplinkos monitoringas, pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. spalio 3 d. nutarimą Nr. 996 „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2018–2023 metų programos patvirtinimo“[94].

Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas įtvirtina tam tikrus aplinkos apsaugos standartus, ir kaip jau buvo minėta valstybės narės gali pasirinkti griežtesnes priemones nei numato ES standartai, ar reglamentuoti tas sritis kurios nėra reglamentuotos ES todėl valstybėms priimant sprendimus, vertinama, kokia apimtimi yra apribota pamatinė teisė, kokio masto grėsmė yra kilusi įstatymo ginamai vertybei ir kokia tikimybė, kad ši grėsmė materializuosis. Todėl šis „vertinimo etapas yra ne abstraktus, bet susijęs su konkrečių bylos aplinkybių analize, kitaip tariant, teismas lygina „nuostolius apribotai pamatinei teisei, jei bus paliktas galioti ginčijamas įstatymas, su nuostoliais įstatymo saugomai vertybei, jei prioritetas bus suteiktas pamatinei teisei“.[95] ES atveju dažniausiai „susirungia“ ES sutartyse numatytos ekonominės vertybės tokios kaip laisvas prekių judėjimas – laisva prekyba ir aukšto lygio aplinkos apsauga.

ES Teisinis reguliavimas aplinkos apsaugos srityje leidžia konstatuoti, jog, iš vienos pusės, tai reiškia, kad visos valstybės narės privalo laikytis Steigimo Sutartyse įtvirtintų aplinkos apsaugos politikos principų bei priimti nacionalines ES antrinę teisę įgyvendinančias nuostatas, kurios užtikrintų nežemesnį aplinkos apsaugos lygmenį, nei yra nustatytas visoje ES. Iš kitos pusės, valstybės, kurios siekia užtikrinti aukštesnio lygio aplinkos apsaugą, nustatyti griežtesnius standartus ar priemones ir tokiu būdu nukrypti nuo ES nustatytų suderinimo priemonių, jos, pagal ES veikimo sutarties 114 straipsnį, turi apie tai pranešti Komisijai, kuri „patvirtina arba atmeta aptartąsias nacionalines nuostatas, patikrinusi, ar jos nėra savavališkos diskriminacijos priemonė arba užslėptas valstybių narių tarpusavio prekybos apribojimas ir ar jos netrukdo veikti vidaus rinkai“[96].

Jau tapusioje „klasikine“ Danish Bottles byloje[97], ESTT nagrinėjo, ar galėjo Danijos valdžia, siekdama įgyvendinti aukšto aplinkos apsaugos lygio principą, nustatyti tokius teisinius reikalavimus, pagal kuriuos, siekiant sumažinti aplinkos taršą, gaiviųjų gėrimų ir alaus gamintojams buvo leidžiama naudoti vien daugkartinio naudojimo tarą, kuri turėjo būti patvirtinta Danijos valdžios institucijos, bei, ar toks reguliavimas proporcingas siekiamam

---

[94] Lietuvos vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2018–2023 metų programos patvirtinimo“ TAR, 2018-10-05, Nr. 15880

[95] Dieter Grimm, *Proportionality in Canadian and German Constitutional Jurisprudence*. *University of Toronto Law Journal*, Vol. 57, Issue 2, Spring (2007). 393. https://www.jstor.org/stable/4491725?refreqid=excelsior%3Abfbc8f858560c8dc897038ac8b94a802&seq=11#metadata_info_tab_contents

[96] Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija – 114 str. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A12008E114

[97] ESTT 1988 m. rugsėjo 20 d. byla 302/86, Komisija prieš Daniją. http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf;jsessionid=E551034731EB259FCCA6B6F55475E568?text=&docid=95033&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8355277

tikslui. Teismas, šioje byloje vertino, ar buvo leistini nukrypimai nuo bet kokius importo ribojimus draudžiančios nuostatos aplinkos apsaugos naudai. Buvo vertinamas priemonės būtinumas – ar numatytiems tikslams pasiekti nebuvo kitų, švelnesnių, bet tiek pat veiksmingų priemonių. Šiuo klausimu buvo nustatyta, kad Danijoje nustatyta taros užstato sistema ir reikalavimas naudoti vien daugkartinio naudojimo tarą atitiko būtinumo kriterijų. Tačiau vertinant trečiąjį proporcingumo principo elementą kaip proporcingumą (lot. stricto sensu) – ar siekiama nauda būtų didesnė nei galimi praradimai ir atlikus kiekybinį nustatytojo teisinio reguliavimo poveikio vertinimą buvo nustatyta, kad nustatyta tvarka prieštarauja proporcingumo principui. Kadangi aukštą aplinkos apsaugos principą galima įgyvendinti mažiau žalingu poveikiu tarptautinei prekybai ir vietos gamintojams. Taigi, vadovaujantis proporcingumo principu ESTT pasakė, kad pernelyg aukšto lygmens aplinkos apsauga yra taip pat nepriimtina. Tačiau nesilaikant nustatytų aplinkos apsaugos standartų ir nesiimant savalaikių veiksmų tokiai veiklai nutraukti, Byloje Giacomelli v. Italy EŽTT, konstatavo, kad „tokiu būdu buvo paneigtas pareiškėjai prieinamų procesinių saugiklių veiksmingumas bei nebuvo išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp bendruomenės intereso turėti nuodingas atliekas perdirbančią įmonę ir pareiškėjos intereso veiksmingai naudotis pagarba būstui, privačiam ir šeimos gyvenimui.“[98]

Šios dvi bylos parodo, kad valstybės privalo laikytis ES reglamentuotų aukšto aplinkos apsaugos lygio standartų, tačiau pernelyg aukšti aplinkos apsaugos standartai, kurie neproporcingai suvaržo kitas ES reglamentuotas vertybes yra *nepriimtini kaip neproporcingi.*

2.4. Atsargumo ir prevencinių veiksmų principo sąveika su proporcingumo principu

„Šie du aplinkos apsaugos principai yra panašūs ir kai kurių autorių nuomone prevencinių veiksmų principas yra atsargumo principo sudedamoji dalis, tačiau šie du principai yra įtvirtinti skirtinguose ES teisės aktuose. Iš esmės atsargumo ir prevencinių veiksmų principai skiriasi tuo, kad šiuose principuose yra nurodomas skirtingas pavojaus šaltinis ir konkretumo laipsnis. Prevencinių veiksmų principas yra skirtas keliui konkrečiam pavojui užkirsti, o atsargumo principas taikomas, kai pavojus nėra konkretus, tačiau numanomas iš mokslinių duomenų ir kai yra mokslinio netikrumo situacija“[99].

Lietuvoje prevencinių veiksmų principas plačiau pradėtas įgyvendinti siekiant užtikrinti Europos Sąjungos direktyvų, tokių kaip, 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos

[98] EŽTT byla. Giacomelli v. Italy, no. 59909/00, of 2 November 2006 https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-1827418-1917260%22]} [žiūrėta 2020-10-15]
[99] Monkevičius, supra note, 4: 387.

aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti), ES Tarybos direktyva 96/61/EB "Dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės" reikalavimus.

LR aplinkos apsaugos įstatyme prevencinės priemonės apibūdinamos kaip, „bet kurios priemonės, taikomos reaguojant į įvykį, veikimą ar neveikimą, dėl kurio iškyla neišvengiama (reali) žalos aplinkai grėsmė, siekiant išvengti žalos aplinkai ar ją sumažinti."[100] LR aplinkos apsaugos įstatyme šis principas reglamentuotas gana detaliai. 32^1 straipsnyje reglamentuotas prevencinių priemonių taikymas, kuriame numatyta imperatyvi nuostata imtis visų būtinų prevencinių priemonių esant realiai grėsmei, kai gali atsirasti žala aplinkai. Taip pat numatyta pareiga informuoti Aplinkos ministeriją, jeigu grėsmė nepašalinta, nepaisant taikytų prevencinių priemonių. Įstatyminė nuostata išskiria realią grėsmę aplinkai tam, kad būtų taikomas prevencinių veiksmų principas. 32^2 straipsnis reglamentuoja žalos aplinkai prevencijos priemonių, veiksmų, užtikrinančių teršalų ir (arba) kitokių darančių žalą aplinkai veiksnių skubią kontrolę, sulaikymą, pašalinimą ar kitokį valdymą, ir aplinkos atkūrimo priemonių išlaidų atlyginimą.

Atsargumo principas Lietuvoje įgyvendinamas per poveikio aplinkai vertinimą, kuomet nustatomas ir vertinamas planuojamos ūkinės veiklos galimas poveikis aplinkai. Kur ūkinės veiklos poveikio vertinimo įstatyme poveikis aplinkai apibūdinamas kaip – „aplinkos pokytis, numatomas dėl planuojamos ūkinės veiklos" [101]. Vadovaujantis šiuo įstatymu atsakingos institucijos primą sprendimą dėl leidimo išdavimo ūkinės veiklos vykdymui.

Atsargumo principas Lietuvoje yra įgyvendinamas ir per įvairių aplinkos apsaugos leidimų sistemas. Leidimų sistema tam tikros veiklos rūšims reikalinga tam, kad valstybės institucijos galėtų nustatyti išmetamų teršalų kiekius, reguliuoti į aplinką išmetamus teršalus bei kontroliuoti jų paskirstymą šalies teritorijoje, taip kiek įmanoma optimaliau sumažindamos poveikio aplinkai neigiamą įtaką. O jeigu atliekant ūkinės veiklos poveikio vertinimą nustatoma, kad galima žala aplinkai nepriimtina, leidimas tokiai veiklai neišduodamas.

LR aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatyme yra reglamentuoti valstybinės kontrolės principai, kuriais grindžiama aplinkos apsaugos valstybinė kontrolė. Vienas iš paminėtų principų yra prevencijos principas, kurio esmė yra „užkirsti kelią aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams, siekti išvengti neigiamo poveikio aplinkai."[102]

[100] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Žin., 1992, Nr. 5-75
[101] Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas//Žin., 1996, Nr. 82-1965
[102] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas//Žin., 2002, Nr. 72-3017

Prevencinių veiksmų principas atsispindi ir kituose Lietuvos teisės aktuose. Pavyzdžiui, LR jūros aplinkos apsaugos įstatyme numatyta pareiga „vykdyti prevencines priemones būtinas avarijoms išvengti arba sumažinti jų tikimybę iki minimumo.“[103]

Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje tarp kitų aplinkos apsaugos politikos principų yra įtvirtintas ir prevencinių priemonių principas, nurodant, kad „žalos aplinkai atlyginimo išlaidos beveik visais atvejais didesnės nei išlaidos žalai išvengti. Kartais žalos atlyginti iš viso neįmanoma. Todėl prevencija yra racionalesnis veikimo būdas nei bandymas spręsti problemą, kai ji jau iškilo.“[104]

Prevencijos principas taip pat sietinas su aplinkos monitoringu. „Valstybinis aplinkos monitoringas yra vykdomas siekiant gauti informaciją, leidžiančią integruotai vertinti gamtinius procesus ir antropogeninį poveikį gamtinei aplinkai bei gamtinės aplinkos kokybę Lietuvos Respublikos teritorijoje, prognozuoti ir valdyti gamtinės aplinkos būklę ir ūkinės veiklos įtaką.“[105] Taip pat Aplinkos ministro įsakyme nurodoma tvarka kurie ūkio subjektai privalo vykdyti aplinkos monitoringą ir prievolė duomenys bei informacija pateikti AAD.[106]

Europos Komisijos komunikate dėl atsargumo principo nurodoma, kad „atsargumo principu galima pasinaudoti, kai reiškinys, gaminys ar procesas gali kelti pavojų, nustatytą per mokslinį arba objektyvų vertinimą, jei toks vertinimas neleidžia nustatyti riziką pakankamai tiksliai. Principo naudojimas patenka į bendrą rizikos analizės sritį (kuri be rizikos vertinimo taip pat apima rizikos valdymą ir informavimą apie pavojų), visų pirma rizikos valdymo, kuris atitinka sprendimų priėmimo etapą, kontekste“[107].

Komisija pabrėžia, kad atsargumo principu galima naudotis tik „galimos rizikos atveju ir juo niekada negalima pateisinti savavališkų sprendimų. Atsargumo principu galima naudotis esant trim išankstinėms sąlygoms: nustatomas galimas neigiamas poveikis, atliekamas turimų mokslinių duomenų vertinimas, yra mokslinis netikrumas [.....] proporcingumo principo taikymas atsargumo principo kontekste svarbus ir dar dviem aspektais: pirma, ieškant tinkamiausios alternatyvos ir vadovaujantis proporcingumo kriterijumi, turėtų būti pasirenkama švelniausia poveikio priemonė, kuri tinkama siekiamam aplinkos apsaugos bei žmonių, gyvūnų ar augalų sveikatos lygmeniui užtikrinti. Poveikio priemonės turi būti proporcingos ir toms žalingoms pasekmėms, kurias tam tikra veikla ar produktai gali sukelti tolimoje ateityje, bei

[103] Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas. 1997 m. lapkričio 13 d. Nr. VIII-512.//Žin., 1997, Nr. 108-2731

[104] Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija/ TAR, 2015-04-24, Nr. 6178

[105] Pranas Aleknavičius, *Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė*. Kaunas: Ardiva. . (2008). 79.

[106] Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas, dėl ūkio subjektų aplinkos monitoringo nuostatų patvirtinimo. //Žin. 2009-09-22, Nr. 113-4831

[107] Europos Komisijos komunikatas. Communication from the Commission on the precautionary principle. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52000DC0001

ateities kartoms.“ [108] Byloje Pfizer pirmosios instancijos teismas yra suformulavęs teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę: „atsargumo principas reikalauja, kad kompetentingos institucijos imtųsi tinkamų priemonių užkirsti kelią galimoms grėsmėms visuomenės sveikatai, saugumui ir aplinkai, suteikdamas prioritetą su šiomis sritimis susijusiems poreikiams prieš ekonominius interesus“ [109] tačiau kiekvieno atvejo aplinkybės yra individualios, atsižvelgiant į galimo pavojaus lygį. *Proporcingumo principas* reikalauja, taikomos priemonės neturėtų viršyti to, kas yra tinkama ir būtina, kai tik yra pasirinkimas, reikia naudoti mažiausiai varžančias bei tikslus pasiekiančias priemones ir neigiami kaštai neturėtų būti didesni už siekiamą tikslą. Tačiau vertinant atsargumo principą per proporcingumo principo prizmę pasakytina, kad ryžtingesni veiksmai pateisinami, situacijose kurios liečia žmogaus gyvybę ir sveikatą, nei kitų aplinkos apsaugos elementų nesusijusių su žmogaus sveikata apsaugą.

2.5. „Teršėjas moka'' principo sąveika su proporcingumo principu

„Teršėjas moka" principas reiškia, kad atsakomybė už žalą aplinkai tenka tiesiogiai už žalą atsakingiems teršėjams arba naudotojams. Šio principu grindžiama 2004 m. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2004/35 dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti, kuri kaip ir kitos ES direktyvos yra įgyvendinama Lietuvoje.

Dar 1996 m. Lietuvos aplinkos apsaugos strategijoje pateiktas principo „teršėja moka'' apibrėžimas nurodant, kad „principas nurodo visą atsakomybę, taip pat ir materialinę, už taršą ar naudojant gamtos išteklius padarytą žalą aplinkai tenka teršėjams arba vartotojams.“[110]

LR aplinkos apsaugos įstatyme principas „teršėjas moka'' yra tiesiogiai reglamentuotas 23 straipsnyje, kuriame numatyta, kad „asmenys privalo laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų atliekų tvarkymo reikalavimų ir kad atliekų tvarkymo išlaidas apmoka teršėjas.“[111]

LR Aplinkos apsaugos įstatyme šis principas netiesiogiai reglamentuotas ir 28 straipsnyje, nurodant, kad „ekologiniai ir ekonominiai valstybės interesai derinami taikant Lietuvos Respublikos įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintą ekonominį aplinkos apsaugos mechanizmą, kurį sudaro - mokesčiai už aplinkos teršimą“.[112]

---

[108] Ibid
[109] 2002 m. rugsėjo 11 d. Pirmosios instancijos teismo (trečioji kolegija) sprendimas. Byla T-13/99. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:61999TJ0013#DI
[110] LRS nutarimas „Dėl valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“ , 1996 m. rugsėjo 25 d. Nr. I-1550
[111] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Žin., 1992, Nr. 5-75
[112] Ibid

LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatyme reglamentuota mokesčio už aplinkos teršimą mokėjimo tvarka ir kontrolė, kuria siekiama ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą. Šio įstatymo 4 straipsnyje reglamentuota, kad „mokestį už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių moka aplinką teršiantys fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie Vyriausybės ar jos įgaliotų institucijų nustatyta tvarka privalo turėti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimą arba taršos leidimą, kuriuose nustatyti teršalų išmetimo į aplinką normatyvai, o mokestį už aplinkos teršimą iš mobilių taršos šaltinių moka fiziniai ir juridiniai asmenys, teršiantys aplinką iš ūkinei komercinei veiklai naudojamų mobilių taršos šaltinių. Mokestį už aplinkos teršimą gaminių ir (ar) pakuotės atliekomis moka gaminių gamintojai ir importuotojai.“[113] Toks mokesčių už teršimą tvarkos reglamentavimas iš esmės nustato visą „teršėjas moka‘‘ principo esmę.

Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme „teršėjas moka‘‘ principas tiesiogiai reglamentuotas 32 straipsnyje numatant, kad „atliekų tvarkymo srityje taikomas principas „teršėjas moka“, kuris reiškia, kad atliekų tvarkymo išlaidas turi apmokėti pirminis atliekų darytojas arba dabartinis ar ankstesnis atliekų turėtojas ir (ar) produktų, dėl kurių naudojimo susidaro atliekos, gamintojas ar importuotojas, o jau analizuotas, mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, nustato mokestį už aplinkos teršimą gaminių ir (ar) pakuotės atliekomis.“[114]

Principas „teršėjas moka‘‘ turėtų skatinti ūkio subjektus naudoti švaresnes technologijas, nors naujų technologijų diegimas ir reikalauja išlaidų. Šis principas Lietuvoje yra įtvirtintas daugelyje pagrindinių teisės aktų tiesiogiai.

LVAT nutartimi, priimtoje norminėje administracinėje byloje, kurioje, buvo sprendžiamas klausimas dėl Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos sprendimo, pasisakyta dėl proporcingumo principo taikymo „teršėjas moka“ principo kontekste. Vietinės rinkliavos už komunalinių atliekų surinkimą ir tvarkymą apskaičiavimo būdo, kai rinkliavos dydis siejamas su nekilnojamojo turto turėjimu ar naudojimu ir šio turto dydžiu (bendruoju plotu) bei paskirtimi, teisėtumo. Išnagrinėjusi bylą, LVAT teisėjų kolegija, konstatavo, kad „...vis dėlto pabrėžtina, jog proporcingumo principas principo „teršėjas moka“ kontekste taip pat reikalauja, kad nustatyta vietinė rinkliava už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą nelemtų, kad tam tikri atliekų turėtojai turės padengti išlaidas akivaizdžiai neproporcingas dėl jų nekilnojamojo turto ir jo naudojimo paskirties galinčiam susidaryti atliekų kiekiui“[115].

[113] Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas//Valstybės žinios. 1999 m. gegužės 13 d. Nr. VIII-1183

[114] Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios 1998-07-08, Nr. 61-1726

[115] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-471/2010

Vadinasi, aplinkos apsaugos principas „teršėjas moka‘‘ taip pat turi būti taikomas sąveikoje su proporcingumo principu, nors ir LVAT pasisakė, kad toks sprendimas yra tinkamas įgyvendinant „teršėjas moka“ principą, tačiau vertindamas būtinumo kriterijų pasisakė, kad „vien tai, jog subjektai nevykdo komercinės veiklos ar neteikia viešųjų paslaugų, savaime nepadaro komunalinių atliekų kiekio deklaravimo sudėtingesnio ar brangesnio“[116]. Ir vertinant trečiąjį elementą proporcingumą kaip stricto sensu kriterijų pasisakė, kad „negalima neproporcingai didelio mokesčio prielaida už atliekas vien dėl turimo nekilnojamo turto ploto ar paskirties“[117]. Pastebėtina, jog toks proporcingumo principo sąveikoje su „teršėjas moka“ principu taikymas iš esmės atitinka ir Teisingumo Teismo praktiką Teisingumo Teismo 2009 m. liepos 16 d. prejudiciame sprendime byloje Futura Immobiliare srl Hotel Futura ir kt. (C-254/08) [118] pasisakoma, kad mokestis už komunalinių atliekų šalinimą ta apimtimi, kuria nenumato galimybės atliekų turėtojams vietinę rinkliavą mokėti pagal deklaruojamų atliekų kiekį, kai objektyviai ir be didelių ekonominių sąnaudų įmanoma nustatyti atliekų turėtojo perduodamų tvarkyti atliekų kiekį, prieštarauja proporcingumo principui.

Vadinasi, vadovaujantis proporcingumo principu siektina, kad „teršėjas moka“ principas būtu įgyvendintas pagal realias teršimo apimtis ir atliekų tvarkymo kaštus.

2.6. Darnaus vystymosi principas kaip specialusis aplinkos apsaugos proporcingumo principas

Darnaus vystymosi principas (aut. pastaba Darnaus vystymosi principas dar vadinamas darnios plėtros, tvarios plėtros) buvo įtvirtintas ir didelis dėmesys jam skirtas, Jungtinių Tautų 1992 m. Pasaulio viršūnių susitikime Rio de Žaneire, Brazilijoje, Aplinkos ir plėtros konferencijoje, kurios metu buvo patvirtinta „Darbotvarkė 21‘‘[119]. Šiame dokumente įtvirtintos strateginės darnaus vystymosi nuostatos, tvari plėtra apibūdinama kaip plėtra, kuri turi atitikti dabarties ir ateities kartų raidos ir aplinkos ir aplinkos išsaugojimo poreikius, o palaipsniui darni plėtra tapo svarbiausiu aplinkos apsaugos principu.

2003 metais patvirtintoje (2009m., 2011m., strategija atnaujinta). Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje nustatyti Lietuvos darnaus vystymosi prioritetai, tai yra nuosaikus ir darnus ūkio šakų ir regionų ekonomikos vystymasis, socialinių ir ekonominių skirtumų tarp

[116] Ibid
[117] Ibid
[118] 2009 m. liepos 16 d. Teisingumo Teismo (antroji kolegija) sprendimas. Byloje C-254/08 Futura Immobiliare srl Hotel Futura ir kiti prieš Comune di Casoria. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0254
[119] Lietuvos Aplinkos ministerijos puslapis. Darnus vystymasis ir Lietuva. https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva

regionų ir regionų viduje mažinimas išsaugant jų savitumą pagrindinių ūkio poveikio aplinkai mažinimas. Taip pat nustatyti Lietuvos darnaus vystymosi principai, atskirų sričių strateginė analizė, tai yra išskirti 3 pagrindiniai darnaus vystymosi blokai – *aplinkos kokybė ir gamtos ištekliai, ekonomikos vystymasis, socialinis vystymasis.*[120] Darnios plėtros principas turi labai daug panašumo su proporcingumo principu tuo aspektu, kad derina skirtingus interesus, skirtingose srityse ieškant tinkamos interesų pusiausvyros harmonijos ir socialinio kompromiso, tam kad nebūtu paneigtos nei vienos pusės teisės. Kaip jau buvo minėta darbe Konstitucinis teismas ne kartą konstatavo, kad proporcingumo principo įgyvendinimas yra būtina sąlyga teisingumo įgyvendinimui, o darnaus vystymosi principo pagrindinis tikslas yra plėtra užtikrinanti geresnę gyvenimo socialinę, ekonominę kokybę, bei sveikesnę aplinką tiek dabartinei, tiek ateities kartoms, kas taip pat gali būti susieta su teisingumu ypač – ateities kartu atžvilgiu. Grafiškai principų panašumą, galima pavaizduoti svarstyklėmis ir darnaus vystymosi trijų dimensijų sąryšio vizualizacija (žiūrėti 1 pav. apačioje), lingvistine prasme jie taip pat turi daug panašumo.

(1 pav. Proporcingumo ir Darnaus vystymosi, trijų dimensijų sąryšio, principų vizualizacija[121])

Abiejų principų tikslai siekti tinkamo balanso tarp skirtingų interesų ir vertybių. Galima būtu pasakyti, kad bendrasis teisės proporcingumo principas, kuris yra teisingumo principo sudedamoji dalis, aplinkos apsaugos srityje transformavosi į aplinkos apsaugos darnaus vystymosi principą, kurio tikslas taip pat rasti tinkamą balansą tarp aplinkos apsaugos ir jos išsaugojimo ateities kartoms tenkinant dabartinės kartos ekonominius ir socialinius interesus.

[120] Nacionalinė darnaus vystymosi strategija patvirtinta LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ Valstybės žinios, 2003-09-19, Nr. 89-4029

[121] „Darnaus vystymosi tikslų integravimas į teritorijų planavimo procesus“ LR AM 2018 m. kovo-rugsėjo mėn. vystytas projektas. 1 pav.: 1. http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/09/REKOMENDACIJOS_darnus-miestu-vystymasis_galutinis.pdf

Darnaus vystymosi principas tiesiogiai ir netiesiogiai reglamentuotas daugelyje Lietuvos aplinkos apsaugos teisės aktų, LR aplinkos apsaugos įstatyme darnios plėtros principas reglamentuotas netiesiogiai 4 straipsnyje, kuriame reglamentuoti aplinkos apsaugos principai. Straipsnyje teigiama, kad „aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą.“[122] Šioje nuostatoje galima įžvelgti darnios plėtros principo aspektus, tai yra ekonominės plėtros įgyvendinimas neatsiejant aplinkos apsaugos.

Šis principas reglamentuotas atsinaujinančių išteklių energetikos įstatyme, numatant įstatymo tikslą, „užtikrinti darnią atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo plėtrą.“ [123] Įstatymas priimtas 2011 metais įgyvendinant Europos Sąjungos reikalavimus, tai yra įgyvendinant 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą [124]dėl skatinimo naudoti atsinaujinančių išteklių energiją.

Teritorijų planavimo įstatyme, kaip pagrindinis teritorijų planavimo tikslas, įvardijamas „sąlygų sudarymas darniai valstybės teritorijos raidai, teritorijų sanglaudai, kompleksiškas socialinių, ekonominių, ekologinių uždavinių sprendimas.“[125] Kaip jau buvo minėta, pagrindinės darnaus vystymosi nuostatos buvo suformuluotos 1992 m. Rio de Ženeire vykusiame pasaulio viršūnių susitikime, kuriame buvo priimta „Darbotvarkė 21‘‘. Iš šio tarptautinio dokumento turinio ir kitų dokumentų įtvirtinusių darnios plėtros principą, matyti, kad vienas iš būdų užtikrinti darnų teritorijų vystymąsi yra teritorijų planavimas.[126]

Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatyme, kaip pagrindinis tikslas nustatyta: „ekonominėmis priemonėmis skatinti gamtos išteklių naudotojus taupiai ir efektyviai naudoti valstybinius gamtos išteklius, kompensuoti gamtos išteklių tyrimo ir priemonių jų kiekiui bei kokybei išsaugoti valstybines išlaidas.“[127] Tai netiesiogiai įtvirtina darnaus vystymosi principo tikslą – naudotis gamtos ištekliais taip, kad jie būtu išsaugoti ateities kartoms. Tačiau teismai taikydami įstatymų nuostatas, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtina darnaus vystymosi principą ir jo pagrindinius tikslus, skirdami sankcijas visu pirmu pabrėžia teisingumo (aut. pastaba ir proporcingumo) svarbą.

---

[122] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Žin., 1992, Nr. 5-75

[123] Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas// Žin., 2011, Nr. 62-2936

[124] Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/28/EB dėl skatinimo naudoti atsinaujinančių išteklių energiją//oficialus leidinys L: 368

[125] Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas//Žin. 1995, Nr. 107-2391

[126] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant teritorijų planavimą reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas. 2009 m. Vilnius: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo Teismų praktikos departamentas. P.377 Prieiga per internetą: https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/17_apibendrinimas.pdf

[127] Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas//Lietuvos aidas, 1991-04-05, Nr. 67-0

Vilniaus apygardos administracinis teismas, vertindamas pagal Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymą, ekonominės sankcijos koeficiento paskaičiuotą piniginę baudą pasisakė, kad „Teismas, vadovaudamasis proporcingumo ir teisingumo principais, daro išvadą, kad pareiškėjai pritaikyta sankcija taikant 10 kartų didesnį mokesčio tarifą yra pernelyg griežta, o padarytam pažeidimui atlyginti ir .... numatytos ekonominio poveikio priemonės tikslui pasiekti pakanka mokestį už laiku nedeklaruotą išgautų gamtos išteklių kiekį padidinti 2 kartus.“[128] Kitoje LVAT nutartyje pasisakyta, kad „teismas, atsižvelgdamas į teisės pažeidimo pobūdį, jo mastą, atsakomybę lengvinančias bei kitas reikšmingas aplinkybes ir vadovaudamasis teisingumo, protingumo kriterijais, turi teisę nuspręsti, kad tokia sankcija asmeniui neturi būti taikoma, jei dėl tam tikrų itin svarbių aplinkybių ji yra akivaizdžiai neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui ir dėl to neteisinga.“[129]

Vadinasi čia „ant svarstyklių“ atsidūrė dvi vertybės įstatymo tiksle numatytas darnus vystymasis kuri imperatyviai turi užtikrinti didesnio mokesčio tarifai ir būtinybė įgyvendinti teisingumo principą. Todėl, turi būti atsižvelgta į subjekto socialinę, ekonominę padėtį, nusižengimo pobūdį. Nustatant mažesnį mokestį, „turi būti siekiama, kad nebūtų visiškai išvengta atsakomybės arba ji nebūtų tiek lengva, kad nepadarytų poveikio pažeidimą padariusiam asmeniui, bei padarytų atgrasantį poveikį kitiems asmenis, paliktas galioti mokesčio dydis būtų pakankamai svarus, tačiau nevaržytų asmens, nei būtina tikslams pasiekti.“[130]

Iš paminėtų teismo nutarčių galimą matyti siekį, rasti proporcingą sprendimą, tarp aplinkos apsaugos imperatyvų ir asmenų socialinių bei ekonominių poreikių. Kaip matyti iš mūsų jau aptartų darnios plėtros ir proporcingumo principų panašumų, galima pamatyti ir šių principų skirtumų: darnios plėtros principas siekia derinti visuotinai pripažintus gėrius tai yra aplinkosauga, socialinį ir ekonominį visuomenės vystymąsi ir savo prigimtimi yra labiau deklaratyvus ir konkretizuojamas teisės normomis, tuo tarpu proporcingumo principas, pats savaime taikomas kaip proporcingumo testas gali atlikti ne deklaratyvu, bet labai konkretų vaidmenį ir padėti įgyvendinant teisingumą.

2.7. Integracijos principo sąveika su proporcingumo principu

Integracijos principo esmė yra aplinkos apsaugos reikalavimų integravimas į atskiras sritis. Tai yra numatyta LR aplinkos apsaugos įstatyme, nurodant, kad „šio įstatymo pagrindu

[128] Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020-09-08 sprendimas byloje Nr. I3-1715-595/2020 https://eteismai.lt/byla/169518279876786/I3-1715-595/2020
[129] Lietuvos vyriausiasis administracinio teismo 2011-11-03 nutartis administracinėje byloje Nr. A502-3056/2011
[130] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. eA-298-556/2016

priimami kiti gamtos išteklių naudojimą bei aplinkos apsaugą reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai“[131]. Todėl šio principo nuostatų įgyvendinimo reiktų ieškoti kituose įstatymuose, kurie reglamentuoja pramonės, statybos, žemės ūkio, energetikos ir kitas sritis.

LR žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatyme tarp žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros politikos tikslų yra numatyta nuostata „tausoti aplinką, gerinti jos būklę taikant agrarinės aplinkosaugos priemones, plėtoti ekologinę gamybą ir skatinti suderintą atsinaujinančių gamtos išteklių naudojimą, o taip pat darnios plėtros pagrindu saugoti natūralią kaimo vietovių etnokultūrinę aplinką“. [132]

Lietuvos Respublikos Energetikos įstatyme įtvirtintos veiklos nuostatos, o viena iš nuostatų – „neigiamo energetikos veiklos poveikio aplinkai mažinimas“... šiame įstatyme taip pat numatyta, kad.. „energetikos įmonės vykdo veiklą taip, kad užtikrintų saugią, efektyvią, aplinką tausojančią energijos gamybą, energijos tiekimą, perdavimą, skirstymą. „[133] Taip pat numatyta, kad energetikos įrenginiai statomi vadovaujantis aplinkos apsaugos įstatymo nustatyta tvarka ir laikantis aplinkos apsaugos reikalavimų.

Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme numatyta, pareiga „vykdant teritorijų planavimo procesą užtikrinti darnią teritorijų plėtrą ir racionalią urbanizaciją, sudaryti sąlygas gamtinės ir antropogeninės aplinkos darnai, urbanistinei kokybei, išsaugant vertingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes.“[134] Teritorijų planavimo kaip ir poveikio vertinimo procese yra imperatyvios nuostatos ir detalus proceso aprašymas, kuriu tikslas atlikti derinimą su įvairiomis institucijomis bei interesų grupėmis – to tikslas teisingiausio *interesų balanso* paieška.

Aplinkosaugos politikos integravimas, nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, įtvirtintas nuostata, kad „aplinkosaugos politika turi būti integruota į visų ūkio šakų, teritorijų vystymo ir plėtojimo strategijas, o norint, jog vystymasis būtų subalansuotas ir tolygus, aplinkosaugos priemonės turi tapti šio proceso dalimi ir negali būti nuo jo atsietos“.[135]

Vadinasi integracijos principas apjungia visus aplinkos apsaugos principus ir reikalauja, kad jie būtu įtraukti į visas kitas politikos sritis, tam, kad užtikrintu proporcingumą, tai yra interesų pusiausvyrą tarp aplinkos apsaugos ir kitų sričių.

---

[131] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Žin., 1992, Nr. 5-75

[132] Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas//Žin., 2002, Nr. 72-3009

[133] Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. 2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX-884//Žin., 2002, Nr. 56-2224

[134] Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. 1995 m. gruodžio 12 d. Nr. I-1120// Žin. 1995, Nr. 107-2391

[135] Nacionalinė Darnaus vystymosi strategija. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas //Žin., 2003, Nr. 89-4029

3. PROPORCINGUMO PRINCIPO TAIKYMO, APLINKOS APSAUGOS BYLOSE ANALIZĖ

„Privatus asmuo, manantis, kad jo teisės ir laisvės yra pažeidžiamos viešojo santykio metu, turi teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, kuris išspręstų kilusį ginčą su valstybės valdžios institucija. Ši asmens teisė, įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, neabejotinai yra esminis bet kurios demokratinės valstybės bruožas.“[136] Konstitucinis teismas pasisako, kad „teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose“[137], tai mums parodo svarbą išanalizuoti bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų bylas aplinkos apsaugos srityje, tam, kad suprasti proporcingumo principo taikymą bei jo vaidmens svarbą. Konstitucinis teismas yra ne kartą yra pasisakęs, kad „Valstybė turi konstitucinę priedermę nustatyti tokį teisinį reguliavimą ir veikti taip, kad būtų apsaugota natūrali gamtinė aplinka, atskiri jos objektai, kad būtų užtikrintas racionalus gamtos išteklių naudojimas ir jų atkūrimas bei gausinimas. Įstatymų leidėjas turi uždrausti veiksmus, darančius žalą natūraliai gamtinei aplinkai, jos objektams, ir nustatyti teisinę atsakomybę už tokius veiksmus, kadangi aplinkos apsauga yra viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė. Tačiau, tai darydama valstybė turi garantuoti ir Konstitucijoje įtvirtintų *vertybių pusiausvyrą*, ji yra saistoma konstitucinio socialinės darnos imperatyvo, Konstitucijoje įtvirtintų teisingumo, protingumo bei proporcingumo principų inter alia kai tokiais ribojimais ar įpareigojimais yra įsiterpiama į asmens konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimą.“[138]

Šiame skyriuje pažvelgsime kaip, pagal tradicinę valdžių padalijimo sampratą valstybės valdžia – teismai, kurie įgyvendina teisminę valdžią ir kurių paskirtis – teisingumo vykdymas (sprendžiant nustatyta procesine tvarka baudžiamąsias, civilines ir administracines bylas), argumentuoja, ir priima sprendimus aplinkos apsaugos bylose ir koks vaidmuo tenka proporcingumo principui.

Poskyriuose bus apžvelgti įvairių instancijų teismų (administracinių ir bendrosios praktikos), bei skirtingų bylų (administracinių, civilinių, baudžiamųjų) argumentacijos bei sprendimai. Greičiausiai nerasime nei vieno teismo sprendimo, kuriame nebūtų pasiremta bendraisiais teisės principais, tačiau šiame darbe bus atrinkti tie teismo sprendimai kuriuose buvo nagrinėjamos aplinkos apsaugos bylos ir priimant sprendimą tiesiogiai ar ne tiesiogiai

[136] Aušra Kargaudienė ir Linas Meškys. „*Proporcingumo principo reikšmė administracinio poveikio priemonių taikyme“. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. ISSN 2029-1701. Kaunas 2010 (4) P. 60
[137] Konstitucinio Teismo nutarimai: 2006 m. kovo 28 d. Byla Nr. 33/03 ir 2007 m. spalio 24 d. Nr. Byla Nr. 26/07
[138] Konstitucinio teismo nutarimai: 1998 m. birželio 1 d., 2003 m. spalio 29 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d., 2007 m. liepos 5 d., 2011 m. sausio 31 d. bylose

taikytas proporcingumo principas. Ypatingas dėmesys bus skyriams proporcingumo principo taikymui, pritaikyto principo teisėtumo patikrinimui ir jo sampratos atitikimui Konstitucinio teismo išaiškinimais. Atlikus bylos analizę, pateikiamos išvados.

3.1. Administracinės justicijos bylų analizė

Kaip jau išsiaiškinome 1.4. skyriuje, LR viešojo administravimo įstatyme, proporcingumo principas yra įtvirtintas tiesiogiai. „Administraciniams teisės principams iš esmės būdingas reguliacinis poveikis. Jie kartu su konkrečiomis teisės aktų normomis tiesiogiai daro įtaką atitinkamų viešojo valdymo (administravimo) subjektų ir kitų valstybės institucijų, vykdančių administracinės teisės normų taikymą, veiklai. Taip pat šie principai ir be jokios atitinkamos normos gali daryti reguliacinį poveikį minėtų administracinės teisės subjektų elgesiui.“ [139] Tačiau negalima pamirši ir Konstitucijos 5 straipsnio nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, šį nuostata taip pat apibrėžia esminį prioritetą, vertinant bet kurios valstybės valdžios institucijos leidžiamus teisės aktus. Ir šiuo atveju administraciniai teismai yra labai svarbi grandis teisinėje sistemoje kuri užtikrina administracinių principų ir Konstitucinių nuostatų laikymąsi.

Nagrinėjant LVAT praktikos, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimą [140] matyti, kad teismas savo nutartyje, pasisako, kad „kiekviena valdžios institucija yra saistoma bendrųjų, inter alia konstitucinių, teisės principų (teisinės valstybės, teisės viršenybės, asmenų lygybės prieš įstatymą, **proporcingumo** ir kt.) bei gero administravimo, atsakingo valdymo principų (teisėtumo, objektyvumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, skaidrumo ir kt.). Tai reiškia, jog atsakinga institucija, galutinėje atrankos, poveikio aplinkai vertinimo išvadoje nutardama, kad būtina atlikti poveikio aplinkai vertinimą, ***privalo tokį savo sprendimą tinkamai argumentuoti.“*** [141]

Analizuojamoje byloje proporcingumo principas buvo paminėtas kaip konstitucinis principas, kartu su kitais konstituciniais principais tiesiogiai nenaudojant jo kaip „instrumento“. Tačiau byloje teismas vadovavosi ne vien proporcingumo principo apibrėžimu pagal LR viešojo administravimo įstatymą, bet ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucijoje Nr. (77) 31[142] išskiriamais penkiais pagrindiniais principais, kurie turėtų užtikrinti tinkamą privataus asmens teisių apsaugą santykyje su valstybės valdžios institucijomis (aut.

[139] Bakaveckas, supra note, 51: 55.
[140] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas, 2014 https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat-biuletenis-nr.-28-apibendrinimas.pdf
[141] LVAT 2014 m. birželio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A602-621/2014
[142] Europos tarybos ministrų kabineto rezoliucija Nr. (77) 31 https://rm.coe.int/16804dec56

pastaba, pagrindinis proporcingumo principo tikslas). Šioje Rezoliucijoje sakoma, kad kiekvienas privatus asmuo privalo būti išklausytas (right to be heard), turi būti informuojamas apie administracinio akto priėmimo sąlygas ir aplinkybes (access to information), jam garantuojama atstovavimo teisė (assistance and representation), jam turi būti pristatomi administracinio akto priėmimo motyvai ir pagrindai (statements of reasons), nurodomas skundo dėl priimto administracinio akto padavimo sąlygos ir skundo padavimo terminai (indication of remedies). Vadinasi, priimtas sprendimas turi būti motyvuotas ir pagrįstas (statements of reasons), tam, kad asmuo žinotu motyvus kuriais remiantis, priimtas viešojo administravimo institucijos sprendimas ir galėtu sprendimą apskųsti. **Išvada: jei sprendimas nemotyvuotas ir dėl to nėra galimybės įvertinti proporcingumo principo elementų, galima teigti, kad viešojo administravimo institucijos sprendimas – neproporcingas.**

Jau minėtoje LVAT praktikoje, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje byloje Nr. A248-802/2005 buvo vertinamas atsakovo Aplinkos apsaugos agentūros sprendimas neleisti pareiškėjui vykdyti jo planuojamą ūkinę veiklą, tai yra Siesarties vandens malūno, užtvankos, hidromazgo ir kitų šio komplekso pastatų bei vandens energijos panaudojimo atkūrimą. Šioje byloje teisėjų kolegija konstatavo, kad šis sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas. LVAT vertindamas priemonės **tinkamumą** pasisakė, kad „Konstitucijos 54 straipsnyje yra numatyti aplinkos apsaugos principai. Įgyvendinant šiuos principus bei siekiant apsaugoti aplinką nuo žalingo poveikio, įstatymais, esant tokiai būtinybei, gali būti ribojamos asmens nuosavybės teisės. Nagrinėjamoje byloje aptariamas nuosavybės teisių realizavimo atvejis būtent ir yra toks atvejis, kuriam įstatymu yra nustatyti konstituciškai pagrįsti apribojimai“. **Vertinant būtinumo kriterijų pasisakė**, kad „ekologiškai jautrių vandens telkinių zonų apsaugos būdas, kaip leidimas statyti užtvankas su atitinkamais įrengimais bei priemonėmis, turinčiomis ištaisyti neigiamus statybos padarinius, pagrįstai laikomas nepakankamu“. **Vertinant priemonės proporcingumą** (lot. stricto sensu) pasisakė, kad „akivaizdu, kad ekologiniu požiūriu vertinga upė ar jo ruožas yra ekologiškai ypač jautrus bei svarbus gamtos objektas, kuriame tokie pakankamai radikalūs būklės pokyčiai, kaip užtvankos pastatymas, neišvengiamai turėtų didelės įtakos vandens ekosistemoms bei ekosistemoms, tiesiogiai priklausomoms nuo vandens, ir tai taip pat būtų susiję su galimais žymiais neigiamais svarbių ekosistemų pokyčiais, šiuo atveju aplinkos apsaugos tikslais yra visiškai pateisinamas griežtesnis apsaugos būdas – visiškas užtvankų statybos uždraudimas“. **Išvada: šioje byloje proporcingumo principas taikytas vertinant visus elementus. Įvertinus privataus asmens teisę užsiimti ūkine veikla apribojimą ir ekosistemos išsaugojimą kaip bendrąjį gėrį, įvertinus galimą neigiamo poveikio mastą prioritetas suteiktas ekosistemos išsaugojimui.**

LVAT norminėje administracinėje byloje Nr. I444-2/2008[143] buvo tiriama pirminės redakcijos Angliavandenilinių išteklių naudojimo taisyklių 6 punkto 2 sakinio ir 7 punkto 1 sakinio atitiktis Žemės gelmių įstatymui 15 straipsnio 2 daliai, pagal kurią žemės gelmių ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiškai, apsaugant nenaudojamus žemės gelmių išteklius, esančius tame pačiame telkinyje arba jo įtakos zonoje. LVAT inter alia pasisakė, kad viešojo administravimo subjektas yra saistomas bendrųjų viešojo administravimo principų (teisėtumo, **proporcingumo**, draudimo diskriminuoti ir kt.). Teisinis reguliavimas turi būti nukreiptas į racionalų ir kompleksišką žemės gelmių išteklių panaudojimą. *LVAT naudojosi proporcingumo principo trinare struktūra ir dėl* ***priemonės tinkamumo pasisakė,*** kad „galimybės piktnaudžiauti išgaunamu angliavandenilių kiekiu ribojimas yra teisėtas tikslas, kurio turėtų siekti Aplinkos ministerija, būdama atsakinga už racionalų žemės gelmių naudojimą. Neužtikrinus šio tikslo įgyvendinimo, nebūtų užtikrintas ir racionalus bei kompleksinis žemės gelmių išteklių panaudojimas“. „Maksimalaus bandomosios gavybos termino nustatymas yra viena iš priemonių, *tinkamų šiam tikslui pasiekti.“* Teismas toliau vertino, ar poįstatyminiame teisės akte nustatytas 6 mėnesių bandomosios *gavybos terminas yra proporcingas* (aut. pastaba, kaip **būtinumo** kriterijus) įstatymų leidėjo ŽGĮ 15 straipsnio 2 dalyje įtvirtintiems tikslams pasiekti. Teismo nuomone, per „trumpas bandomosios gavybos terminas gali sąlygoti tai, jog atliktas žemės gelmių išteklių telkinio tyrimas bus nepakankamai išsamus ir (ar) klaidingas, dėl ko angliavandenilių ištekliai būtų naudojami neracionaliai, keliant grėsmę kitiems telkinyje esantiems ištekliams bei aplinkai. Tuo tarpu esant per ilgam bandomosios gavybos terminui, gali būti išgaunami ir tie ištekliai, kurie nėra būtini žemės gelmių išteklių telkinio tyrimams atlikti, taip pažeidžiant ŽGĮ 3 straipsnio 8 dalyje įtvirtintus žemės gelmių tyrimo tikslus“. Taigi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija, sutiko su atsakovo išdėstytais argumentais ir pripažino, jog nustatytas 6 mėnesių bandomosios gavybos terminas yra proporcingas siekiamiems tikslams. ***Šioje byloje proporcingumo principas taikytas priemonės tikslingumui ir būtinumui įvertinti.***

Kitoje LVAT norminėje administracinėje byloje[144], inicijuotoje Vyriausybės atstovo, pripažinta, kad Ukmergės rajono savivaldybės tarybos 2010 m. gegužės 27 d. sprendimu Nr. 7-135 „Dėl vietinės rinkliavos nuostatų patvirtinimo“ patvirtinti Vietinės rinkliavos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymo nuostatai ta apimtimi, kuria nenumato galimybės atliekų turėtojams vietinę rinkliavą mokėti pagal deklaruojamų atliekų kiekį, prieštarauja VAĮ 3 straipsnio 3 punkte numatytam proporcingumo principui.

[143] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 liepos 8 d. nutartis byloje Nr. I-444-2-08 https://eteismai.lt/byla/252197435356372/I-444-2-08

[144] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 rugsėjo 5 d. nutartis byloje Nr. A-492-2796-11

Šioje byloje LVAT akcentavo, kad „ atliekų turėtojo mokama kaina už atliekų tvarkymą yra siejama išimtinai tik su faktiškai išvežamų atliekų kiekiu, negali būti pritaikomi toms situacijoms, kai sudėtinga ir neproporcingai brangu nustatyti kiekvieno atliekų turėtojo faktiškai išvežamų atliekų rūšį ir kiekius“. Tačiau vertinant ginčijamų Tarybos sprendimo nuostatų atitiktį proporcingumo reikalavimui akcentuota, kad „nors tiek nacionalinėje, tiek Europos Sąjungos teisėje įtvirtintas principas „teršėjas moka“ nedraudžia mokėtinos vietinės rinkliavos už komunalinių atliekų tvarkymą dydį apskaičiuoti pagal galintį susidaryti atliekų kiekį, šis principas minėtą atlyginimą *sieja su faktiškai perduotu tvarkyti komunalinių atliekų kiekiu*“. „Nagrinėjamu atveju VAĮ 3 straipsnio 3 punkte nurodytas proporcingumo principas reikalauja, kad nustatyta rinkliava už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų už atliekų tvarkymą ***nebūtų akivaizdžiai neproporcinga*** dėl jų nekilnojamojo turto ir jo naudojimo paskirties galinčiam susidaryti atliekų kiekiui“. ***Išvada:*** *esanti sistema tinkama ir būtina principo „teršėjas moka“ įgyvendinimui tačiau sistema turi akivaizdžiai neprasilenkti su proporcingumo (lot. stricto sensu) kriterijumi. Ir šiuo aspektu savivaldybė negali patvirtinti tokios sistemos kuri gali reikšmingai neatitikti paslaugos teikėjo patirtų išlaidų, ir sudaryti neproporcingus nuostolius paslaugos gavėjui vien dėl jų nekilnojamojo turto ar jo naudojimo paskirties.*

3.2. Administracinių sankcijų (didesnio mokesčių tarifo) taikymo, bylų analizė

Proporcingumo principo vienas pagrindinių tikslų – riboti valdžios galias asmenų atžvilgiu, taigi šioje dalyje nagrinėsime kaip administraciniai teismai vadovaujasi proporcingumo principu vertindami paskirtų sankcijų dydį. „Proporcingumo principas administracinėje teisėje apibrėžia kriterijus, kuriais remiantis administravimo subjektas nustato asmens atžvilgiu taikomą sankciją ir jos dydį.“[145] ANK VI skyriaus nuostatos yra labai svarbios tiek ne teismo tvarka, tiek teismams nagrinėjant administracines bylas ir priimant sprendimus dėl sankcijų dydžio. ANK 34 straipsnio 6 dalis sako, kad „teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka išnagrinėjusi institucija (pareigūnas), atsižvelgdami į padaryto administracinio nusižengimo pobūdį, pažeidėjo kaltės formą ir rūšį, asmenybę, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes ir vadovaudamiesi teisingumo ir protingumo principais, gali paskirti mažesnę baudą negu šio kodekso specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatyta minimali bauda arba paskirti švelnesnę administracinę nuobaudą ar administracinio poveikio priemonę, negu numatyta šio kodekso specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, arba administracinės nuobaudos ar administracinio poveikio priemonės neskirti. Teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka išnagrinėjusi institucija (pareigūnas)

[145] Kargaudienė, supra note, 136: 65.

kiekvieną savo sprendimą privalo motyvuoti.[146] Šiame kontekste svarbu, kad jau minėta, Viešojo administravimo įstatymo nuostatos kolaboruoja su ANK.

Vilniaus apygardos administracinio teismo byloje[147], kurioje teismas nagrinėjo ginčą dėl AAD sprendimo, kuriuo pareiškėjai, paskaičiuotas mokestis didesniu tarifu vadovaujantis LR mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymu, dauginant iš koeficiento 10. Vilniaus apygardos administracinis teismas pateikė nuorodas į LVAT išaiškinimus ir argumentacijas kuriose teismas pasisako, kad „teismų praktikoje didesnio mokesčio tarifo taikymas laikomas sankcijos taikymu“[148] taip pat šioje byloje atkreipiamas dėmesys į LVAT praktika kurioje pripažįstama, kad „galimas ekonominės sankcijos sumažinimas, atsižvelgus į teisės pažeidimo pobūdį, jo mastą, atsakomybę lengvinančias bei kitas reikšmingas aplinkybes, atitinka teisingumo, protingumo kriterijus būtų adekvatus pažeidimo pobūdžiui ir mastui“.[149] Vilniaus apygardos teismas atsižvelgė į byloje esančias lengvinančias aplinkybes ir vadovavosi, LR viešojo administravimo įstatymo 36-8 straipsnio 6 dalies nuostatomis, kad skundą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į padaryto pažeidimo pobūdį, mastą, atsakomybę lengvinančias ir kitas reikšmingas aplinkybes, dėl kurių tam tikra poveikio priemonė ūkio subjektui būtų akivaizdžiai per didelė ir neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui ir dėl to neteisinga, vadovaudamasis teisingumo ir protingumo principais, turi teisę skirti švelnesnę poveikio priemonę negu numatyta įstatyme arba jos neskirti.

Iš šios bylos darytina išvada, kad: teismas siekdamas, kad sankcija tai yra padidintas mokesčio tarifas atitiktų teisingumo ir protingumo kriterijus ir būtų adekvatus pažeidimo pobūdžiui ir mastui, vietoje 10 kartų didesnio mokesčio tarifo skyrė 3 kartus didesnį mokesčio tarifą. Tuo teismas netiesiogiai vertino sankcijos tinkamumą (sankcija numatyta įstatyme, taigi tinkama), būtinumą (pareigūnui nėra galimybės skirti švelnesnę sankciją, numatytam tikslui pasiekti, taigi teismas gali pasinaudoti jam suteikta teisę sankciją sumažinti) ir proporcingumą, tai yra ar proporcinga tokia sankcija nusižengimo pobūdžiui, mastui ir pavojingumui. Teismas proporcingumo principą pritaikė taip kaip jis yra išaiškintas Konstitucinio teismo ir aprašytas Viešojo administravimo įstatyme.

Iš kito pavyzdžio matysime, kad teismai vertindami sankcijų skyrimą didelį dėmesį skiria „ypatingu aplinkybių“ ir „akivaizdaus neproporcingumo“ sąvokoms. Tai reiškia, kad norint sumažinti įstatyme numatytą sankciją turi būti įrodytos ypatingos aplinkybės ir tuo pagrįstas akivaizdus neproporcingumas (neadekvatumas). Tai mes matome LVAT praktikoje,

[146] ANK 34 straipsnis, 6 dalis keitimas patvirtintas 2019 03 26 įstatymu Nr. XIII-2027 (įsigaliojo nuo 2020 01 01)
[147] Vilniaus apygardos administracinio teismo byla Nr. eI3-912-809/2020 https://eteismai.lt/byla/59806087557493/eI3-912-809/2020
[148] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 balandžio 12 d. nutartis byloje Nr. eA-2166-575/2016
[149] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 gruodžio 20 d. nutartis byloje Nr. eA-3525-575/2016

byloje[150], LVAT vertino ir pasisakė, kad pareiškėjo nurodytos aplinkybės nėra ypatingos, į kurias atsižvelgiant galėtų būti mažinamas Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo nustatytas mokestis už be leidimo išgautą naudingųjų iškasenų kiekį. Pasisakyta, kad „pareiškėjui buvo gerai žinomos bei suprantamos esminės gamtos išteklių naudojimo sąlygos. Tad *sąmoningas imperatyvių reikalavimų aplinkos apsaugos srityje nevykdymas, nepriklausomai nuo veiklos vykdytojo mokumo, negali būti vertinamas kaip mažareikšmis pažeidimas*. Pareiškėjo neteisėtas veikimas padarė žalą teisės saugomoms ir ginamoms vertybėms, todėl jo juntamos finansinės pasekmės yra teisiškai pagrįstos.“

***Iš to darytina išvada**, kad jei pažeidėjas sąmoningai pažeidžia aplinkos apsaugos imperatyvus ir jei teismas pažeidėjo veiksmuose neranda lengvinančių aplinkybių tikėtina, kad teismas įstatymuose numatytą, didesnio tarifo mokestį, pripažins proporcinga sankciją ir jo nesumažins.*

Tas pats akcentuojama ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartyje [151], administracinių teisės pažeidimų/administracinių nusižengimų byloje kurioje pasisakoma dėl administracinės sankcijos skyrimo.

Teismas vertindamas sankcijos **tinkamumą pasisakė**, kad „ANK 317 straipsnio 2 dalyje nustatyta administracinė atsakomybė už aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatytų reikalavimų neįvykdymą laiku. Kaip matyti, nusižengimo sudėtis formali. Tam, jog asmuo pagal šią teisės normą būtų pripažintas kaltu, būtina nustatyti faktą kad buvo laiku neįvykdyti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatyti reikalavimai, taip pat būtina nustatyti, jog pažeidėjas tokius veiksmus atliko esant jo kaltei, t. y. tyčia arba dėl neatsargumo“[152], taip pat pasisakė, kad byloje nėra duomenų, jog šis nurodymas būtų buvęs apskųstas, todėl jis turėjo būti įvykdytas per nustatytą terminą, priešingu atveju, asmeniui gresia administracinė atsakomybė. Institucija surašė administracinio nusižengimo protokolą už aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatytų reikalavimų neįvykdymą laiku ir dėl to buvo priimtas nutarimas administracinio nusižengimo byloje.

Teismas vertindamas sankcijos **būtinumą** pasisakė, kad iš skundžiamos apylinkės teismo nutarties matyti, jog buvo svarstoma galimybė taikyti ANK 34 straipsnio (aut. past. straipsnis tarnaujantis proporcingumo principo įgyvendinimui) 5 dalies nuostatas, tačiau

[150] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje A502-3056/2011 https://eteismai.lt/byla/143794387928228/A-502-3056-11
[151] Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 sausio 31 d. nutartis Nr. AN2-21-360/2020
[152] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis, byloje Nr. 2AT-52-895/2018 http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ba651f6a-b1fe-47cd-936e-35a97aaea02d

motyvuotai nutarta, kad švelninti nuobaudą nėra pagrindo ir apygardos teismas tokiems nutarties motyvams visiškai pritaria. Byloje nėra nustatyta tokių **išskirtinių aplinkybių**, kurios leistų administracinėn atsakomybėn patrauktam asmeniui skirti švelnesnę nuobaudą, nei numatyta straipsnio sankcijoje. *Šioje byloje teismas taikė proporcingumo principo tinkamumo ir būtinumo kriterijus ir padarė išvada, kad sankcijos dydis yra proporcingas.*

3.3. Baudžiamųjų bylų analizė

Baudžiamosios bylos aplinkos apsaugos srityje nėra dažnos, taip pat ypač retai taikoma baudžiamoji atsakomybė. Šią praktiką paaiškina Konstitucinio Teismo nutarimas kuriame pasisakyta, „kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga atitinkamas veikas pripažinti nusikaltimais ir taikyti už jas pačias griežčiausias priemones – bausmes; kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su bausmių taikymu, priemonėmis“[153]. Taip pasisakydamas Konstitucinis teismas pripažįsta ultima ratio (aut. past. kraštutinės priemonės) principą. Apibūdinant šį principą, mokslinėje literatūroje teigiama, kad „tam tikro elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba turi būti griežčiausia valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį forma (ultima ratio), t. y. baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamasi tik tada, kai tai neišvengiama. Kitaip sakant, nepageidaujamo elgesio draudimas baudžiamojoje teisėje galimas tik tuo atveju, kai jis neturi alternatyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose (pavyzdžiui, drausminė, civilinė, administracinė atsakomybė ir pan.)“. [154] „Vadovaujantis bendraisiais teisės principais baudžiamajame procese siekiama vienintelio ir kryptingo tikslo – nustatyti byloje tiesą ir priimti teisingą sprendimą“. [155] Kaip jau išsiaiškinome, *teisingas sprendimas neatsiejamas nuo konstitucinio proporcingumo principo taikymo, kur šakinis ultima ratio principas padeda įgyvendinti proporcingumo principą* ypač priimant sprendimą, dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ar pasirenkant taikytiną atsakomybę.

Pradėsime nuo LAT bylos [156] aplinkybių: Vilniaus rajono apylinkės teismo nuosprendžiu E. B. dėl kaltinimo padarius nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos

[153] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. Byla Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016
[154] Gintaras Švedas. „Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika“. Teisė, (2012), nr. 82. 18.
[155] Raimondas Jurka ir kt. Baudžiamojo proceso principai. Vilnius: Eugrimas, (2009). 12.
[156] Lietuvos Aukščiausiojo teismo, Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 31 d. byla 2K-96/2014 https://eteismai.lt/byla/752658710388/2K-96/2014

baudžiamojo kodekso (toliau – BK)[157] 270 straipsnio 2 dalyje, **išteisintas**, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu E. B. **nuteistas** pagal BK 270 straipsnio 1 dalį už tai, kad pažeisdamas: Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo ir Aplinkos ministro nustatytus reikalavimus, vikšriniu traktoriumi nustūmė ir užkasė neteisėtai atgabentas atliekas skirtinguose žemės sklypuose ir dėl padarytos žalos aplinkai galėjo atsirasti sunkių padarinių.

LAT **pritarė** pirmosios instancijos nuosprendžiui. ***Išvada, teismas tiesiogiai ir netiesiogiai taikė proporcingumo principą:***

1. vertinant *tinkamumo* elementą, dėl BK straipsnio parinkimo darytina išvada, kad (**Žalos grėsmė**, kuri BK 270 straipsnio 1 dalies prasme yra laikoma padariniu, kurį **reikia įrodinėti**. Pažeidimo intensyvumo mastas – pagrindinis takoskyros tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už aplinkos apsaugos pažeidimus elementas) **tik pavojaus sukėlimo prielaidos akivaizdžiai nepakanka**, siekiant asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn vadovaujantis BK 270, taigi **pasirinkta teisės norma yra netinkama**. Čia yra svarbu tai, kad baudžiamojoje teisėje veikia baudžiamosios teisės principai ir Lietuvos Aukščiausias Teismas, savo praktikoje dažnai pažymi **nekaltumo prezumpcijos principą**. Tai yra pagrindas nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme. Kaltinamasis neturi įrodinėti savo nekaltumo, tai turi daryti kaltinamoji šalis ir dar kartą pabrėžia, kad visos abejonės ir neaiškumai turi būti vertinami kaltinamojo naudai. Šis principas užkerta kelią esant tokiai situacijai priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Nacionalinėje teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad „apkaltinamasis nuosprendis turi būti priimtas tik tada, kai yra abejonių nekeliantys įrodymai dėl kaltinamojo kaltės“.[158]

2. vertinant *būtinumo* (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne viename nutarime yra išaiškinęs, kad kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, kuri taip pat nereikalauja tokio plataus kriminalizavimo ir baudimo vien tik už pavojaus aplinkai atsiradimo galimybę), taigi **jei yra galimybė pasiekti tikslą pasirenkant kitą atsakomybės rūšį nei baudžiamąją atsakomybę, baudžiamoji atsakomybė nėra būtina.**

[157] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968
[158] Lietuvos Aukščiausiojo teismo, Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-41-648/2019

3. *proporcingumo* - Pagal principą „teršėjas moka“ subjektas, padarantis žalą aplinkai arba sukeliantis neišvengiamą (realią) tokios žalos grėsmę, iš esmės turėtų atlyginti būtinų žalos prevencijos arba ištaisymo (atlyginimo) priemonių išlaidas, bylos kontekste užtenka administracinės sankcijos ir žalos gamtai atlyginimo o ne baudžiamosios atsakomybės (aut. pastaba, neproporcingos baudžiamosios atsakomybės pasekmės).

Nagrinėjant Alytaus apylinkės teismo nuosprendį [159] matyti, kad byloje dėl nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 272 straipsnio 3 dalyje padarymo. Kaltinamieji padarė didelę žalą saugomų rūšių laukinių gyvūnų – lūšių apsaugos būklei bei šią veiką padarė komerciniais tikslais. Kaltinamieji prašo juos atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, ir yra daliniai atlygine civilinio ieškinio dalį.

Žvelgiant per proporcingumo principo kriterijų teismas netiesiogiai vertino pirmojo elemento kriterijų – ***tinkamumą*** ir pripažino tinkamu nusikalstamos veikos kvalifikavimą pagal BK 272 straipsnio 3 dalį kur nustatyta atsakomybė už neteisėtą naikinimą, žalojimą, paėmimą iš natūralios aplinkos, gaudymą ar kitokį įgijimą, laikymą, perdirbimą, gabenimą, realizavimą ar kitokį naudojimą didelio kiekio saugomų rūšių laukinių gyvūnų, jų dalių ar gaminių iš jų arba kai tokia veika padaroma didelė žala saugomų rūšių laukinių gyvūnų rūšies apsaugos būklei, arba tokia veika padaryta komerciniais tikslais. Teismo buvo pripažinta, kad lūšis yra saugomų rūšių laukinis gyvūnas. Jos populiacija Lietuvoje - 100 vienetų lūšių, todėl pripažintina, kad veiksmais, kai disponuojama dvejomis lūšimis (2 procentai jos populiacijos), laikytina didele žala saugomų rūšių laukinių gyvūnų rūšies apsaugos būklei. Atsižvelgus į tai, kad kaltinamieji nusprendė vieną iš lūšių parduoti už 250 Eur ir dėjo pastangas šiuos veiksmus realizuoti, pripažintina, kad nusikalstamą veiką jie padarė komerciniu tikslu.

Nors teismas pripažino nusikalstamos veikos kvalifikavimą pagal BK 272 straipsnio 3 dalį ***tinkamu***, tačiau netiesiogiai vertindamas ***būtinumo*** kriterijų, skirti baudžiamąją atsakomybę, ar atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės laiduojant, netiesiogiai pripažino ”ultima ratio“ principą ir pasisakė, kad asmuo padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu yra asmens, kuris vertas teismo pasitikėjimo, prašymas perduoti kaltininką jo atsakomybei pagal laidavimą, jeigu jis pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką, visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką, bent iš dalies atlygino ar pašalino padarytą žalą ar įsipareigojo ją atlyginti, jeigu ji buvo padaryta, yra pagrindo manyti, kad jis visiškai atlygins ar pašalins

[159] Alytaus apylinkės teismo 2018 spalio 8 d. nuosprendis byloje Nr. 1-622-743/2018 https://eteismai.lt/byla/76948214247887/1-622-743/2018 [žiūrėta 2021-01-08]

padarytą žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų (BK 40 straipsnio 1,2 dalys).

Vertindamas sankcijos skyrimą teismas tiesiogiai naudojo ***proporcingumo*** principą tarp kitų bendrųjų teisės principų tokiu kaip **teisingumas ir protingumas** bei pasisakė, kad atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, gali būti skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės. Baudžiamojo poveikio priemonių paskirtis – padėti įgyvendinti bausmės paskirtį (BK 67 straipsnio 1 dalis). Siekiant, jog atleidimas asmens nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą atitiktų šio instituto paskirtį, neprieštarautų teisingumo, protingumo, proporcingumo reikalavimams, taikant šį institutą svarbu tinkamai parinkti tas baudžiamojo poveikio priemones, kurios skirtinos asmeniui, šiuo pagrindu jį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės. Aplinkybių visuma laidžia daryti išvadą, kad automobilio konfiskavimas nėra būtinas norint užtikrinti, kad kaltinamasis nedarytų naujų nusikalstamų veikų, todėl esant šioms aplinkybėms, šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymas pažeistų ***proporcingumo*** principą. Siekiant padėti įgyvendinti bausmės paskirtį, remiantis BK 67 straipsnio 2 dalies 6 punktu, kaltinamiesiems skirtina baudžiamojo poveikio priemonė - įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą (BK 71 straipsnis), atsižvelgiant į tai, kad kaltinamųjų gaunamos pajamos nėra didelės, skirtina mažesnė nei vidurkis įmoka. K. L. K. vaidmuo nusikalstamoje veikoje buvo esminis, todėl jam skirtina didesnė įmoka nei kitiems kaltinamiesiems.

Išvada dėl proporcingumo principo taikymo: *teismas įgyvendindamas teisingumą netiesiogiai taikė proporcingumo principą, pasisakydamas dėl veiklą kvalifikuojančios teisės normos tinkamumo. Būtinumo kriterijui netiesiogiai buvo pritaikytas šakinis ultima ratio principas vertinant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Sprendžiant dėl sankcijos rūšies ir dydžio teismas pasisakė, kad automobilio konfiskavimas būtu neproporcingas, įmokos dydis į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, taip pat buvo nustatytas pagal gaunamas pajamas ir vaidmenį nusikalstamoje veikoje.*

Tačiau, kitoje LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos išnagrinėtoje byloje priimta nutartis [160] kurioje atskleidžiami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ypatumai ir pasisakyta, kad Vilniaus apygardos teismas[161], atleisdamas kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 272 straipsnio 1 dalį ir perduotas laiduotojo atsakomybei, netinkamai aiškino ir taikė būtinąsias atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą taikymo sąlygas, nustatytas BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte (asmuo visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką) ir BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punkte

[160] Lietuvos Aukščiausiojo teismo byla Nr.:2K-249-1073/2020 [www.teisekuros-zinios.lt 2020-11-28_95_teismupraktika]
[161] Vilniaus apygardos teismo 2020 kovo 23 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-192-574/2020

(yra pagrindas manyti, jog asmuo laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų), BK 40 straipsnio taikymas yra galimas tik nustačius šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintą sąlygų visumą. Tačiau atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą yra galimas ne tik nustačius BK 40 straipsnio 2 dalyje numatytas aplinkybes, bet taip pat ir apsvarsčius BK 40 straipsnio 1 ir 3 dalyse esančias sąlygas. Kasacinio teismo jurisprudencijoje[162] išaiškinta, kad, net ir nustačius visas BK 40 straipsnyje nurodytas formalias sąlygas, teismui paliekama diskrecija motyvuotai apsispręsti ir, kad teismas negali apsiriboti tik formaliu laidavimo sąlygų nustatymu, turi būti atsižvelgiama ir į kitas svarbias bylos ypatybes. „Gailėjimąsi gali išreikšti asmens savikritiškas požiūris į buvusį elgesį, krimtimasis dėl padarytos veikos, jos neigiamas vertinimas, taip pat poelgiai, kuriais kaltininkas stengiasi pašalinti ar sušvelninti savo veikos žalingus padarinius, pagelbėti nukentėjusiesiems, dėti pastangas žalai atlyginti, jeigu tokia yra padaryta, padeda justicijos institucijoms aiškintis ikiteisminiam tyrimui ar bylai svarbias aplinkybes ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose.“ [163]

Išvada dėl proporcingumo principo taikymo: *Nagrinėjamoje byloje dėl proporcingumo principo pasisakyta nebuvo, bet ji mums svarbi prieš tai nagrinėtos bylos (Alytaus apylinkės teismo 2018 spalio 8 d., Nr. 1-622-743/2018) kur priėjome išvados, kad: teismas įgyvendindamas teisingumą netiesiogiai taikė proporcingumo principą, būtinumo kriterijui netiesiogiai pritaikant šakinį ultima ratio principą vertinant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Dabartinėje, mūsų nagrinėtoje LAT byloje teismas pasisako, kad svarbi baudžiamosios teisės normų ir principų visumą, ir, kad atleidžiant/neatleidžiant kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą teismas negali apsiriboti tik formaliu laidavimo sąlygų nustatymu, turi būti atsižvelgiama ir į kitas svarbias bylos ypatybes, pagal savo vidinį įsitikinimą įvertinti byloje esančius įrodymus ir visas sąlygas, nes gailėjimasis taip pat siejamas su padėjimu justicijos institucijoms aiškintis ikiteisminiam tyrimui ar bylai svarbias aplinkybes, taip pat svarbu tinkamai įvertinti paties kaltinamojo parodymus ir jo poziciją ikiteisminiame tyrime bei teisme nuoseklumą ir reikšminga tai, kad prisipažinimas būtų kaltinamojo asmeninės valios aktas, o ne išskaičiavimas, kai kaltė yra aiškiai įrodyta.*

Iš šios išvados matyti, kad įgyvendinant teisingumą, o su juo ir proporcingumą svarbu matyti visas objektyviais ir subjektyviais kaltinamojo elgesio ir veiksmų aplinkybes ir jas įvertinti baudžiamosios teisės normų ir principų nustatyta tvarka.

---

[162] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesijos 2010 kovo 18 d. nutartis Nr. 2K-P-82/2010
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis 2018 gegužės 22 d. nutartis Nr. 2K-176-303/2018

[163] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 gruodžio 21nutartis Nr.: 2K-685/2012

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nagrinėjo Bylą[164] kurioje, kasatoriai nuteisti pagal BK 270 straipsnio 2 už tai, kad, duodami nurodymus jiems pavaldiems darbuotojams, tyčia pažeidė teisės aktų nustatytas aplinkos apsaugos taisykles, dideliais kiekiais pylė statybines atliekas tam neskirtose vietose ir dėl to atsirado sunkių padarinių aplinkai ir BK 300 straipsnio 1 už dokumentų klastojimą.

Kasacinių skundų nuteistieji be kitų aplinkybių taip pat iškėlė abejonę, kad tyrimą byloje atliko Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai, kurių veiklos sritis nėra susijusi su nusikalstamomis veikomis aplinkai ir žmonių sveikatai. Kasatorių nuomone, kriminalinės žvalgybos veiksmai negalėjo būti atlikti siekiant išaiškinti BK 270 straipsnio 2 dalyje, 300 straipsnio 1 dalyje numatytas veikas, nes šios veikos pagal pavojingumą negali būti prilygintoms toms, dėl kurių kriminalinės žvalgybos veiksmai galimi, ir išaiškinant tokias galbūt nusikalstamas veikas buvo **neproporcingai** įsiterpta į asmenų privatų gyvenimą. Pateikiant kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo metu gautus duomenis į baudžiamąjį procesą taip pat padaryta rimtų proceso ir procedūrinių pažeidimų, techninių priemonių naudojimas specialia tvarka buvo sankcionuotas neteisėtai.

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija atmetė kasacinių skundų argumentus. Pasisakydama, kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas ir pagal BK 228 straipsnio 2 dalį, o BK 228 straipsnio 2 dalyje nusikalstamų veikų tyrimas žinybingas būtent Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams. Byloje nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismas sankcionavo techninių priemonių panaudojimą. Pagal Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio 1 punktą operatyvinis tyrimas galėjo būti atliekamas, kai nusikalstamos veikos požymiai nėra nustatyti, bet turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnius, tarp jų ir 228 straipsnyje. Taigi techninių priemonių naudojimas specialia tvarka buvo atliekamas esant tiek faktiniam, tiek teisiniam pagrindui šiam veiksmui atlikti. Operatyvinio tyrimo metu užfiksuotuose telefoniniuose pokalbiuose nėra duomenų apie privatų gyvenimą. Taigi BPK 162 straipsnyje nustatytų taisyklių taikyti nereikėjo. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis dėl BK 270 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos kaltės padarius nusikalstamą veiką grindžiamas duomenimis, nustatytais Aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamento direktoriaus pranešimu ir prie jo pridėtais dokumentais, liudytojų parodymais, vaizdo kamerų įrašais, kitais dokumentais. Nuosprendyje padaryta išvadą, detalizuoja kriminalinės žvalgybos protokoluose užfiksuoti telefoniniai pokalbiai: šių pokalbių

[164] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. 2K-169-689/2018 https://eteismai.lt/byla/254825893174924/2K-169-689/2018

turinį ir laiką sugretinus su liudytojų parodymais bei kitomis nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, atskleidžiama nusikalstamos veikos eiga ir atspindimi ne tik objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, bet ir kaltinamųjų padarytos nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė, operatyvinio tyrimo metu gauti duomenys turėjo tik pagalbinę reikšmę nustatant nusikaltimo, numatyto BK 270 straipsnio 2 dalyje, faktines aplinkybes bei konstatuojant nuteistųjų kaltę padarius šią nusikalstamą veiką.

Išvada dėl proporcingumo principo taikymo: *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas netiesiogiai pasisakė, kad* ***proporcingumo principas*** *nepažeistas, netiesiogiai vertindamas* ***tinkamumą*** *nurodydamas teisinius pagrindus Specialiųjų tyrimų tarnybai atlikti ikiteisminį tyrimą ir kriminalinės žvalgybos veiksmus. Netiesiogiai vertindamas* ***būtinumą*** *pasisakė, kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas ir pagal BK 228 straipsnio 2 dalį, o BK 228 straipsnio 2 dalyje nusikalstamų veikų tyrimas žinybingas būtent Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams, kad telefono klausymas padėjo atskleisti kaltinamųjų padarytos nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę, turėjo tik pagalbinės reikšmės ir, kad operatyvinio tyrimo metu užfiksuotuose telefoniniuose pokalbiuose nėra duomenų apie privatų gyvenimą.* ***Tiesiogiai vertinant proporcingumą*** *(stricto sensu) tarp teisinio pagrindo, (slapto klausymosi priemonėmis) vykdyti bylos tyrimą ir įsiterpimą į privatų žmogaus gyvenimą, proporcingumo principas pažeistas nebuvo. Vykdant kriminalinės žvalgybos veiksmus valstybė nepažeidė teisės į privatų gyvenimą daugiau negu yra tinkama, būtina ir proporcinga.*

3.4. Bylų dėl civilinių ieškinių, aplinkos apsaugos srityje, analizė

LAT sprendžiamoje byloje [165], nuteistasis iškėlė abejones, ar Aplinkos ministerija, Valstybinė miškų tarnyba ir (ar) kitos įstaigos, taikydamos dvigubus koeficientus, nepažeidė non bis in idem (draudimo persekioti ir bausti už tą patį nusikaltimą) principo taikymo, taip pat priskaičiuota žala neatitinka protingumo ir **proporcingumo** kriterijų.

Teismas pasisakė, kad padarytos aplinkai žalos dydis skaičiuojamas pagal patvirtintos metodikos (fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos aplinkai žalos) dydžio skaičiavimo įkainius ir, kad **priteista suma yra ne baudimas, o jo gamtai padarytos žalos piniginė išraiška** – nuostoliai Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK)[166] 6.249 straipsnio 1 dalis). Žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų nustatytais atvejais – ir neturtinę žalą, privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo (CK 6.263 straipsnio 2 dalis). Minėta, kad

[165] Lietuvos Aukščiausiojo teismo byla Nr.: 2K-280-689/2019 https://eteismai.lt/byla/36686533819238/2K-280-689/2019

[166] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864

neteisėtai nukertant, kitaip sunaikinant ar sužalojant medžius paviršinio vandens telkinių apsaugos zonose padaroma didesnė žala aplinkai nei neteisėtai nukertant, kitaip sunaikinant ar sužalojant medžius Metodikos 3 punkte neišvardytose teritorijose, todėl, padarius žalą vandens telkinių apsaugos zonose esančiam miškui, nuostoliai yra didesni nei padarius žalą miškui, esančiam Metodikos 3 punkte neišvardytose teritorijose.

Išvada dėl proporcingumo principo taikymo**:** *Lietuvos Aukščiausiojo teismo kolegija netiesiogiai pasisakė, dėl paskirtos žalos atlyginimo dydžio* ***tinkamumo*** *(vadovaujantis įstatymais ir aplinkos ministro patvirtinta metodika), dėl* ***būtinumo*** *pasisakė, kad miškui saugotinose teritorijose ir vandens telkinių apsaugos juostose padaryta žala gamtai yra didesnė nei neišvardintose teritorijose (aut. past., įstatymais nesaugotinose) todėl ir* ***būtinas*** *koeficientų sumavimas nes kitaip būtų sudaromos prielaidos nustatant aplinkai padarytos žalos dydį vienodai traktuoti visus miškus (medžius), neatsižvelgiant į teritorijos, kurioje miškas auga, ypatumus. Vertinant sankcijos* ***proporcingumą*** *(aut. past., dydį) pasisakyta, kad priteista suma yra ne baudimas, o gamtai padarytos žalos piniginė išraiška – nuostoliai ir, kad padaryta žalą, vadovaujantis CK nuostatomis, privalo būti visiškai atlyginta.*

Šioje vietoje labai svarbu pabrėžti ***esminį skirtumą tarp didesnio mokestinio tarifo už gamtos išteklių naudojimą taikymą ir padarytos žalos gamtai apskaičiavimą****. Mūsų išnagrinėtoje baudžiamojoje LAT byloje Nr.: 2K-280-689/2019 pasisakyta, kad vadovaujantis CK normų nuostatomis, gamtai padaryta, žala turi būti visiškai atlyginta. Tuo tarpu taikant didesnius mokesčių, už naudojimąsi gamtos ištekliais tarifus, mūsų jau išnagrinėtoje Vilniaus apygardos administracinio teismo byloje Nr. eI3-912-809/2020 kurios sprendimas buvo paremtas LVAT bylų argumentacijomis, buvo pasisakyta, kad padidintas mokesčio tarifas, gali būti „individualizuojamas“ tam, kad atitiktų teisingumo ir protingumo kriterijus ir būtų adekvatus pažeidimo pobūdžiui ir mastui.*

Esminis skirtumas yra veikos padariniuose tai yra atsiradusios žalos įvertinime. Bendrieji materialinės atsakomybės už žalą aplinkai pagrindai įtvirtinti Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme ir atskiriems gamtos komponentas bei miškams specialiuose įstatymuose. „Kai žala padaroma aplinkai, kaip visuomeninės reikšmės turtui, visuotinai saugomai vertybei, valstybės interesams, bus taikoma materialinė atsakomybė už žalą aplinkai. Tokiu atveju Aplinkos ministerijos ir kiti įstatymų įgalioti pareigūnai turės teisę pareikšti ieškinį dėl padarytos žalos aplinkai atlyginimo“[167] *ir reikalaujant visiškai atlyginti padarytą žalą aplinkai.*

[167] Indrė Žvaigždinienė, „*Materialinės atsakomybės už žalą aplinkai samprata*“. ISSN 1392-1274. TEISĖ, (2006),143.

LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija išnagrinėjo baudžiamąją bylą[168] pagal nuteistųjų kasacinį skundą, nuteistieji kaltinami tuo, kad neteisėtai, t. y. neturėdami aplinkos ministerijos leidimo įrengė užtvanką, taip pažeidė aplinkos apsaugos reikalavimus ir padarė žalą aplinkai bei privatiems asmenims. Kasaciniame skunde, be kitų skundžiamų aplinkybių, tvirtinama, kad priteista devynis kartus didesnė neturtinė žala, nesuderinama su sąžiningumo ir protingumo kriterijais.

LAT pasisakė, kad teismų priedermė tokiose bylose yra ir teisingos piniginės kompensacijos už patirtą skriaudą nustatymas. Kolegija sprendžia, kad teismų sprendimai dėl neturtinės žalos nustatymo nepakankamai motyvuoti ir negali būti pagrindu išvadai, jog apeliacinės instancijos teismas, laikėsi BPK 113, 115 straipsnių, CK 6.250 straipsnio reikalavimų. Priteista neturtinė žala nustatyta neatsižvelgus į pažeistų vertybių svarbą. Taigi nustatytos nukentėjusiajam piniginės satisfakcijos dydis aiškiai per didelis ir neatitinka neturtinės žalos atlyginimo teisingumo ir **proporcingumo** principų.

***Išvada**: LAT tiesiogiai pasisakė dėl proporcingumo principo vertinant **tinkamumą** pasisakė, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BPK 113, 115 straipsnių, CK 6.250 straipsnio reikalavimus (Teismo sprendime nepakanka vien formalaus neturtinės žalos dydžio kriterijų nurodymo: jie turi būti išnagrinėti, įvertinant kiekvieno atskiro kriterijaus ir jų visumos reikšmę konkrečiam neturtinės žalos atlyginimo dydžiui nustatyti) ir **proporcingumo** vertindama patirtus nepatogumus (CK 6.250 **Neturtinė žala**), ir priteistos sumos dydį (nustatytos nukentėjusiajam piniginės satisfakcijos dydis aiškiai per didelis ir neatitinka neturtinės žalos atlyginimo teisingumo ir proporcingumo principų).*

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija [169] priėmė sprendimą civilinėje byloje, pritarė Vilniaus rajono apylinkės teismo sprendimui[170] ir Vilniaus regiono AAD ieškinį atmetė bei pažymėjo, kad nagrinėjamoje byloje turi būti nustatomos būtinosios civilinės atsakomybės sąlygos: žala, neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos (CK 6.246–6.249 straipsnis), o žala aplinkai turi būti skaičiuojama pagal patvirtintą metodiką, tačiau taip pat turi būti atsižvelgiama ir į teisingumo, protingumo, **proporcingumo** ir kitus įstatyme įtvirtintus kriterijus, teisės principus.

Teismas pasisakė, kad Aplinkos apsaugos įstatymo 1 straipsnio 21 punkte, kuriame įgyvendintos 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/35/EB dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti) (toliau

[168] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 gruodžio 8 d. nutartis byloje Nr. 2K-395-489/2016
[169] Vilniaus apygardos teismo, civilinė byla Nr. 2A-233-798/2015 https://eteismai.lt/byla/88147643203827/2A-233-798/2015
[170] Vilniaus apylinkės teismo, civilinė byla Nr. Byla 2-332-647/2014 https://e-teismai.lt/byla/100717000994458/2-332-647/2014

– Direktyva) 2 straipsnio 2 dalies nuostatos, žala aplinkai apibrėžta kaip tiesiogiai ar netiesiogiai atsiradęs neigiamas aplinkos ar jos elementų (įskaitant ir saugomas teritorijas, kraštovaizdį, biologinę įvairovę) pokytis arba jų funkcijų, turimų savybių, naudingų aplinkai ar žmonėms (visuomenei), pablogėjimas. Aplinkos apsaugos įstatymo 32 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pripažįstama, jog žala aplinkai padaryta, kai yra tiesioginis ar netiesioginis neigiamas poveikis: 1) palaikomai ar siekiamai išlaikyti rūšių ar buveinių tinkamai apsaugos būklei, taip pat biologinės įvairovės, miškų, kraštovaizdžio, saugomų teritorijų būklei; 2) paviršinio ir požeminio vandens ekologinei, cheminei, mikrobinei ir (arba) kiekybinei būklei ir (arba) ekologiniam pajėgumui (potencialui); 3) žemei, t. y. žemės užteršimas, kai teršalai pasklinda žemės paviršiuje, įterpiami į žemę arba po ja (į žemės gelmes); 4) kitiems aplinkos elementams (jų funkcijoms, kai pažeidžiami aplinkos apsaugos reikalavimai). Nurodytas teisinis reglamentavimas perkeltas iš Direktyvos 2 straipsnio 1 dalies ir į tai, kad **žalos padarymo faktas nėra preziumuojamas**, jos dydis taip pat. Kadangi ieškovas neįrodė žalos padarymo fakto, nenustatė kitų atsakovo civilinės atsakomybės sąlygų buvimo, teismas atmetė ieškinį. Dėl žalos aplinkai fakto kasacinio teismo išaiškinta, kad, sprendžiant klausimą, ar yra padaryta žala aplinkai, būtina nustatyti vieną iš šių elementų: 1) neigiamą gamtos elementų pokytį arba 2) šių elementų funkcijų, turimų savybių, naudingų aplinkai ar žmonėms, pablogėjimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis)[171]. Taigi **žalos aplinkai atsiradimo faktas nėra preziumuojamas**, o turi būti įrodomas kaip būtina civilinės atsakomybės sąlyga, ir, remiantis metodika, apskaičiuotas žalos dydis.

Išvada dėl proporcingumo principo taikymo: *teismas šioje byloje netiesiogiai pasisakė, kad Vilniaus regiono AAD ieškinys neatitinka tinkamumo elemento. Civilinei atsakomybei už aplinkai padarytą žalą taikyti būtina nustatyti šias bendrąsias civilinės atsakomybės sąlygas – neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį neteisėtų veiksmų ir žalos ryšį (CK 6.246, 6.247, 6.249 str.). Kaltė yra preziumuojama, tačiau kitas sąlygas įskaitant žalą reikią įrodyti.*

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija[172], išnagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovo apeliacinį skundą dėl Jonavos rajono apylinkės teismo sprendimo, civilinėje byloje pagal ieškovės Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos, prie Aplinkos ministerijos patikslintą ieškinį atsakovui dėl teisės aktus pažeidžiančios statybos padarinių šalinimo. Teisėjų kolegija tiesiogiai taikė **proporcingumo principą** dėl sprendimo nugriauti savavališką statybą ir pašalinti savavališkos statybos padarinius dėl **tinkamumo** pasisakė kad, „atsakovas, ginčo statinius pastatęs paviršinio vandens telkinių apsaugos zonos ir pakrantės

[171] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegijos nutartis Nr. 3K-3-433/2008 https://eteismai.lt/byla/123348027414565/3K-3-433/2008

[172] Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 balandžio 26 d. nutartis, Nr. 2A-692-896/2018 https://eteismai.lt/byla/9483581768502/2A-692-896/2018

apsaugos juostoje, kurioje tokių statinių statyba yra draudžiama, negali šių statinių įteisinti, todėl ginčo statiniai laikytini neteisėtos statybos padariniais ir turi būti pašalinti statinius nugriaunant.“[173] **Būtinumo** kriterijui, konstatavo, kad „neteisėtai pastatytą statinį galima įteisinti tik tada, kai statinio statyba yra galima arba tokie šio statinio rekonstravimo, remonto ar griovimo darbai yra galimi pagal galiojančius detaliuosius planus ar žemės valdos projektus (jeigu jie privalomi), taip pat bendruosius planus ar specialiojo teritorijų planavimo dokumentus ir tokia statyba **neprieštarauja imperatyviems aplinkos apsaugos**, paveldosaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams. Kitais atvejais būtina neteisėtos statybos padarinius pašalinti, atkuriant buvusią iki statybos darbų padėtį ir sutvarkant statybvietę“[174] (aut. past. statinio nugriovimas yra kraštutinė priemonė, kai jo įteisinimui nėra jokių teisinių galimybių). Tiesiogiai vertindamas **proporcingumo elementą** (lot. stricto sensu) teismas sugretino dvi įstatymais saugomas vertybes ir pasisakė, kad prieš tai išvardintos teisės normos atitinka nuostatą, kad „Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtinti nuosavybės neliečiamumas ir apsauga, be kita ko, reiškia, kad savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus, *išskyrus uždraustus įstatymo*, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet kuriuo būdu, kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės. Taigi, pagal Konstituciją nuosavybės teisė nėra absoliuti, ji gali būti įstatymu ribojama dėl nuosavybės objekto pobūdžio, dėl padarytų teisei priešingų veikų ir (arba) dėl visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio“. „Statinio nugriovimas, kaip neteisėtų statybų šalinimo priemonė, pripažįstamas proporcingu ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“ [175], buvo pažymėta, kad „ekonomikos (finansiniai) imperatyvai ir netgi kai kurios prigimtinės teisės, tokios kaip teisė į nuosavybę, neturėtų nusverti **aplinkos apsaugos imperatyvų ir būtinybės užtikrinti viešojo intereso** apsaugą, ypač tais atvejais, kai valstybė teisinėmis priemonėmis yra nustačiusi atitinkamą statybos režimą“. „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, nagrinėjant neteisėtų statybų ir jų teisinių padarinių klausimus, akcentuojamas taikytinų priemonių proporcingumo aspektas, kurį vertinant, be kita ko, svarbi **pažeidimo reikšmingumo aplinkybė, konstatuota, kad turi būti paisoma pareigos nustatyti teisingą susikirtusių visuomenės bendrojo intereso poreikių ir asmens pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų pusiausvyrą, nuosavybės teisę ribojanti priemonė** turėtų nustatyti teisingą visuomenės bendrųjų interesų poreikių ir reikalavimų, keliamų individo fundamentalių teisių apsaugai, pusiausvyrą, kuri nebus nustatyta,

[173] Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas, 9 dalies, 2-5 punktai. Valstybės žinios, 2013-07-16, Nr. 76-3848
[174] Ibid.
[175] EŽTT, 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje, Hamer prieš Belgiją, peticijos Nr. 21861/03 https://www.legal-tools.org/doc/09face/pdf/

jei asmuo patirs individualią ir pernelyg didelę naštą[176] Taip pat LAT praktikoje išaiškinta, kad „teisiniai neteisėtos statybos padariniai turi būti taikomi atsižvelgiant į interesų derinimo ir taikomų priemonių proporcingumo siekiamam tikslui principus.“[177], Teisėjų kolegija pasisakė, kad „įpareigojimas nugriauti statinius kai atlikti statybos darbai toje vietoje yra apskritai negalimi, o nustatyti pažeidimai objektyviai gali būti pašalinami tik nugriaunant ar perstatant statinį, yra *proporcingas (adekvatus)* padarytam pažeidimui ir atitinkantis siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus apginti pažeistas asmenų teises, išlaikyti teisingą visuomenės ir asmens interesų pusiausvyrą, užtikrinti aplinkos, saugomų teritorijų ir vertingų vietovių, kitų gamtos objektų apsaugą, tinkamą, racionalų teritorijų naudojimą.

Tačiau kitoje LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nagrinėtoje byloje[178], kurioje nebuvo pažeisti aplinkos apsaugos imperatyvai, pasisakyta, kad nagrinėjamos bylos atveju tik nustačius, jog nėra teisinių priemonių suteikti atsakovei žemės valdymo ir naudojimo teises prie jos neteisėtai pastatyto namo, proporcinga priemone galėtų būti pripažintas pastato griovimas. Taigi statinio nugriovimas yra kraštutinė priemonė.

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus byloje[179] išnagrinėtas atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Kauno vandenys“ atskirasis skundas dėl Kauno apygardos teismo nutarties. Atsakovė UAB „Kauno vandenys“ pateikė teismui prašymą išdėstyti Kauno apygardos teismo sprendimu iš atsakovės UAB „Kauno vandenys“ valstybei priteistą 133 746 Eur žalos aplinkai atlyginimą ne trumpesniam nei 24 mėnesių laikotarpiui.

Kauno apygardos teismas atkreipė dėmesį, kad nuo žalos padarymo iki įpareigojimo ją **atlyginti praėjo gana ilgas laikotarpis (daugiau kaip 3 metais**) ir atsakovė per šį laikotarpį turėjo galimybę planuotis savo pajamas / išlaidas bei numatyti lėšų rezervą padarytai žalai atlyginti, taip pat pažymėjo, kad žala yra priteista už žalą aplinkai, o aplinkos apsauga ir gamtai padarytos **žalos atlyginimas neabejotinai yra viešasis interesas**. Todėl, teismo vertinimu, šiuo atveju teismo sprendimo įvykdymo išdėstymas akivaizdžiai **pažeistų ieškovės (valstybės) teisėtus lūkesčius, neužtikrintų tinkamo teismo sprendimo įvykdymo ir šalių interesų pusiausvyros**, kadangi suteiktų atsakovei nepagrįstą pranašumą prieš ieškovę.

Apeliacinis teismas dėl teismo sprendimo vykdymo išdėstymo pasisakė, kad CPK 284 straipsnio 1 dalis nustato, kad **teismas turi teisę dalyvaujančių byloje asmenų prašymu ar savo iniciatyva, atsižvelgdamas į turtinę abiejų šalių padėtį ar kitas aplinkybes, sprendimo įvykdymą atidėti ar išdėstyti, taip pat pakeisti sprendimo vykdymo tvarką.**

---

[176] EŽTT, 2003 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Allard prieš Švediją, peticijos Nr. 35179/97 https://www.legal-tools.org/doc/301af5/pdf/

[177] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-577/2013 http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2006a50d-6a92-473b-ac66-6e2952bfa7f6

[178] Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 kovo 18 d. nutartis Nr. 3K-3-148/2013

[179] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 14 d. nutartis Nr. e2-623-236/2020

Sprendžiant dėl teismo sprendimo įvykdymo išdėstymo aktualūs yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) 1.2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, teisinio apibrėžtumo, **proporcingumo ir** teisėtų lūkesčių principai. Šių civilinių teisinių santykių teisinio reglamentavimo principų taikymas reikalauja, kad būtų atsižvelgta į **abiejų bylos šalių interesus**, į tai, ar bus užtikrintas tinkamas jo įvykdymas, ar nebus iš esmės paneigtas teismo sprendimas ir pažeisti šalies, **kurios naudai jis priimtas, lūkesčiai**. Spręsdamas dėl teismo sprendimo vykdymo išdėstymo, teismas turi atsižvelgti į abiejų šalių turtinę padėtį, taip pat į kitas svarbias aplinkybes, į tai, kad sprendimo vykdymo išdėstymas neturi suteikti nepagrįsto pranašumo skolininkui, o išieškotojas neturi patirti nepagrįstų nuostolių, siekti išlaikyti išieškotojo ir skolininko **teisėtų interesų pusiausvyrą**, vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais[180]

CPK 284 straipsnio nuostatų įgyvendinimas reiškia nukrypimą nuo bendros teismo sprendimo vykdymo tvarkos, todėl teismo sprendimo įvykdymas gali būti atidedamas ar išdėstomas tik išimtiniais atvejais. Nustačius, kad atsakovo dabartinė finansinė padėtis leidžia įvykdyti visą sprendimą iš karto arba paaiškėjus, kad dabartinė atsakovo padėtis yra bloga bei ateityje ji nepagerės, teismas netenkina atsakovo prašymo dėl sprendimo vykdymo atidėjimo ar išdėstymo, nepaisant to, kokia yra ieškovo turtinė padėtis[181]

Išvada dėl proporcingumo principo taikymo: *ši byla yra įdomi todėl, kad teismas pasisakė, kad teisėtų interesų pusiausvyra gali būti pažeista ir pažeidžiant tos šalies teisėtus lūkesčius, kurios naudai buvo priimtas sprendimas, o tai galima padaryti ir atidedant žalos aplinkai mokėjimą. Atidėti žalos aplinkai atlyginimą ne trumpesniam nei 24 mėnesių laikotarpiui, prašymo tinkamumą pirmosios instancijos teismas įvertino atsižvelgdamas į tai, kad atsakovas žalą aplinkai padarė daugiau kaip prieš 3 metus ir per tą laiką nedarė nieko, kad sukauptu reikiamą sumą žalai atlyginti, kad atsakovo finansinės galimybės leidžią ją atlyginti ir aplinkos apsauga tai yra gamtai padarytos žalos atlyginimas neabejotinai yra viešasis interesas. Apeliacinis teismas tam pritarė ir vertindamas* ***proporcingumą*** *pasisakė, kad išieškotojas neturi patirti nepagrįstų nuostolių, siekti išlaikyti išieškotojo ir skolininko teisėtų interesų pusiausvyrą, vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais.*

[180] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015-11-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-626-378/2015 https://eteismai.lt/byla/208340316176558/3K-3-626-378/2015 [žiūrėta 2021-01-20]

[181] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-11-17 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-594/2006 https://eteismai.lt/byla/129791631132147/3K-3-594/2006 [žiūrėta 2021-01-20]

IŠVADOS

1. Darbe buvo nustatyta, kad proporcingumo principas susideda iš trijų elementų: tinkamumo, būtinumo ir proporcingumo (lot. stricto sensu). Poveikio priemonė vertinama pasitelkiant proporcingumo testą: pripažinus neatitikimą bent vienam iš elementų, priemonė laikoma neproporcinga. Principas yra pripažintas Konstituciniu principu ir neatsiejamas nuo teisingumo ir teisinės valstybės principų. Vadinasi, visose teisės šakose proporcingumo principas privalo būti įgyvendintas, nes jokia teisės norma negali būti taikoma pažeidžiant Konstitucinį principą. Valstybei įgyvendinant aplinkos apsaugos reikalavimus taip pat būtina vadovautis proporcingumo principu.

2. Darbe buvo nustatyta, kad proporcingumo principas „sąveikauja“ su šakiniais aplinkos apsaugos principais, tarp principų negali būti nei konkurencijos, nei kolizijos. Taigi aplinkos apsaugos principai yra įgyvendinami ta apimtimi, kuria neprieštarauja proporcingumo principui. Šiame kontekste, darnaus vystymosi principas atitinka proporcingumo principo siekiui, tai yra, tinkamo balanso tarp aplinkos apsaugos, socialinių ir ekonominių vertybių išlaikymo.

3.1. Administracinės justicijos bylose teismai atlieka administracinių aktų leidėjo pritaikyto/netaikyto principo teisėtumo vertinimą ir taiko proporcingumo principą. Teisės aktas, kuris neatitinka bent vieno elemento kriterijams – laikytinas prieštaraujantis proporcingumo, taigi ir teisingumo, bei protingumo principams. Proporcingumo principas įpareigoja administracinių teisės aktų leidėją tinkamai argumentuoti savo priimtus sprendimus. Teismai pasisako, kad administracinių aktų leidėjai negali sukurti tokios sistemos, kuri būtų akivaizdžiai neproporcinga aplinkos apsaugos principų reikalavimams ir privačių asmenų interesams (patiriamiems nuostoliams).

3.2. Administracinių sankcijų (didesnio mokesčių tarifo) bylose, teismai vadovaujasi ir taiko proporcingumo principą, skiriant nuobaudas ir administracinio poveikio priemones už aplinkos apsaugos pažeidimus. Teismai pasisako, kad didesnio mokesčio tarifo taikymas yra laikomas sankcijos taikymu ir, kad galimas ekonominės sankcijos, kaip ir baudos sumažinimas. Tačiau teismai, vertindami administracinių sankcijų skyrimą, didelį dėmesį skiria visapusiškam pažeidimo išaiškinimui, vertindami „itin svarbias aplinkybes“ ir „akivaizdų neproporcingumą“.

3.3. Bausmių taikymas aplinkos apsaugos bylose nėra dažnas. Teismai vadovaujasi nuostata, kad siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms, ne visuomet yra tikslinga atitinkamas veikas pripažinti nusikaltimais. „Ultima ratio“ (lot. paskutinė priemonė) šakinis teisės principas, kaip ir nekaltumo prezumpcijos principas, padeda įgyvendinti proporcingumo principą. Baudžiamosios teisės bylose, teismai proporcingumo principą taiko tiesiogiai, dažniausiai

spręsdami dėl sankcijos pobūdžio bei dydžio ir netiesiogiai, naudodamiesi baudžiamosios teisės principais bei baudžiamojo proceso reikalavimais. Tačiau, jei kaltininko prisipažinimas yra išskaičiavimas, kai kaltė yra įrodyta, o ne asmeninės valios aktas, teismas neapsiriboja vien formalių sąlygų, numatytų BK 40 straipsnyje, nustatymu ir baudžiamosios atsakomybės taikymą tikėtina pripažins proporcinga priemone.

3.4. Teismai pasisako, kad priteista žalos atlyginimo suma yra ne baudimas, o gamtai padarytos žalos piniginė išraiška – nuostoliai ir, kad padaryta žala, vadovaujantis CK nuostatomis, privalo būti visiškai atlyginta ir čia proporcingumo principas taikytinas tik tiek, kiek užtikrina CK 1.2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių principų taikymą. Teismai pasisako, kad sprendimo vykdymo išdėstymas neturi suteikti nepagrįsto pranašumo skolininkui, o išieškotojas neturi patirti nepagrįstų nuostolių. Reikia siekti išlaikyti išieškotojo ir skolininko teisėtų interesų pusiausvyrą. Statinio nugriovimą teismai laiko kraštutine priemone ir tokį sprendimą prima, kai nėra jokių teisinių galimybių statybai įteisinti. Tokių galimybių nebuvimą teismai pripažįsta, kai nustatomas aplinkos apsaugos imperatyvių teisės normų pažeidimas.

(3.) Iš atliktos aplinkos apsaugos bylų analizės matyti, kad teismai įgyvendina proporcingumo principą atlikdami jau priimto sprendimo teisėtumo vertinimą ir jį taiko skirdami administracines nuobaudas, poveikio priemones/bausmes. Teismai išlaiko pusiausvyrą tarp aplinkos apsaugos, kaip valstybės saugomos teisinės vertybės ir žmogaus laisvių ir teisių apsaugos. Tačiau siekiant platesnio proporcingumo principo įgyvendinimo *pateikiami pasiūlymai.*

PASIŪLYMAI

Atliekant tyrimą pastebėta, kad dažnai teisminiai ginčai kyla dėl AM AAD (aut. pastaba, pagrindinė institucija, vykdanti aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę) priimtų administracinių sprendimų ar teisinės atsakomybės taikymo proporcingumo. Teismai nagrinėja teisinius ginčus ir priima sprendimus, tačiau proporcingumo principo taikymas yra ne tik teismų, bet ir viešojo administravimo subjektų, atsakomybė. Teismams dažniausiai tenka pritaikyto/netaikyto principo teisėtumo vertinimo uždavinys. Siūlyčiau tęsti nagrinėti temą: ***„Proporcingumo principo įgyvendinimas, vykdant valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę“***, šią temą nagrinėti trimis aspektais: vadybiniu, teisiniu ir teisės sociologijos.

(3.1.) Pažymėtina, kad ginčai kyla proporcingumo principo **tinkamumo etape**, kur AAD netinkamai arba nepakankamai motyvuoja priimtus administracinius sprendimus. Siekiant sumažinti teismų apkrovą ir kuo didesne apimtimi įgyvendinti proporcingumo principą AAD veikloje, reikėtų įvertinti kompetencijos kėlimo galimybes pareigūnams, atsakingiems už valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę, tam, kad tinkamai būtų pateikiami administracinio akto priėmimo motyvai ir pagrindai (statements of reasons). Netinkamas ar netinkamai motyvuotas administracinis sprendimas laikytinas neproporcingu, kadangi nėra galimybės įvertinti proporcingumo principo elementų. Galėtų būti organizuojami teisės krypties, kvalifikacijos kėlimo mokymai pareigūnams, atsakingiems už valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę.

(3.2.) Nagrinėjant **būtinumo etapą** pastebėta, kad asmenys priversti kreiptis į teismą net ir tada, kai nėra ginčo tarp asmenų ir AAD vertinant nusižengimą. Tačiau įvertinus administracinio nusižengimo pobūdį, pažeidėjo kaltės formą ir rūšį, asmenybę, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, sankcijos dydis prasilenkia su teisingumo ir protingumo principais. Siekiant sumažinti teismų apkrovą ir kuo didesne apimtimi įgyvendinti proporcingumo principą: svarstyti teisinę galimybę, įtvirtinti aplinkos apsaugos ir mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymuose nuostatą, kuri leistų AAD specialiai komisijai nagrinėti asmenų prašymus dėl administracinės sankcijos (didesnio mokesčių tarifo) sumažinimo dvigubai (dalinė analogija administraciniam nurodymui) nei įstatymo nustatyta minimali sankcija (didesnio mokesčio tarifas). Tais atvejais, kai aplinkos apsaugos pažeidimą, ne teismo tvarka, išnagrinėjęs pareigūnas nustato aplinkybes, kurios komisijos gali būti pripažintos ypatingomis ir dėl to numatyta įstatyme sankcija, santykyje su padaryta veika, būtų akivaizdžiai neproporcinga. Tokia komisijos veikla neatimtų asmens galimybės kreiptis į teismą, tačiau labiau įgyvendintų proporcingumo ir teisingumo principus.

(3.4.) Nagrinėjant **aplinkai padarytos žalos atlyginimo klausimą**, pastebėta, kad įstatymų nustatyta tvarka metodikas, dėl gamtai padarytos žalos atlyginimo, tvirtina aplinkos

ministras. Teismai bylose laikosi pozicijos, kad įstatymų leidėjas turi politinę diskreciją pasirinkti konkrečias tikslo realizavimui reikalingas priemones ir pasisako, kad gamtai padaryta žala, vadovaujantis CK nuostatomis, privalo būti visiškai atlyginta.

Tačiau autoriaus nuomone, yra būtina atlikti sociologinį tyrimą ir įvertinti, ar išlaikomas tinkamas balansas tarp smurtiniais nusikaltimais, žmogui padarytos žalos atlyginimo dydžių (teismų praktika) ir aplinkai padarytos žalos apskaičiavimo metodikose nustatytų dydžių. Tyrimo išvados reikalingos tam, kad sužinoti visuomenės nuomonę dėl teisėtos metodikos adekvatumo ir teisingumo santykyje su žmogaus sveikata ir gyvybe. Jeigu būtų nustatyta, kad metodikoje nustatyti dydžiai neproporcingi, galima būtų daryti prielaidą, kad bandant sugriežtinti aplinkos apsaugos teisinį reguliavimą, nekeičiant ANK bei kitų įstatymų, o tik didinant sumas metodikose, ilgainiui buvo iškreipta teisinė sistema ir ji tapo neproporcinga. Iš to sektų rekomendacija, kad reikėtų svarstyti įstatymų pakeitimų galimybes, kad metodikas tvirtintų ne ministras, o vyriausybė, tam kad būtų sumažinta galima disproporcija.

LITERATŪROS SARAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Žin., 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas //Žin., 2012, Nr. 110-5564
3. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Žin., 1992, Nr. 5-75
4. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas//Žin. 1999-07-09, Nr. 60-1945
5. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas//TAR, 2015-07-10, Nr. 11216
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968//Žin., 2000-10-25, Nr. 89-2741
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864//Žin. 2000-09-06, Nr. 74-2262
8. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas//Žin., 2002-07-17, Nr. 72-3017
9. Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas//Žin., 1996, Nr. 82-1965
10. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas//Žin. 1999 m. gegužės 13 d. Nr. VIII-1183
11. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas//Lietuvos aidas, 1991-04-05, Nr. 67-0
12. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Žin. 1998-07-08, Nr. 61-1726
13. Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas. 1997 m. lapkričio 13 d. Nr. VIII-512.//Žin., 1997, Nr. 108-2731
14. Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas//Žin., 2002, Nr. 72-3009
15. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. 2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX-884//Žin., 2002, Nr. 56-2224
16. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymas//Žin., 2013-07-16, Nr. 76-3848
17. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas//Žin. 1995, Nr. 107-2391
18. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas// Žin., 2011, Nr. 62-2936
19. Rio deklaracija, Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijoje (JT APK) Rio de Žaneire, Brazilijoje, Galutinis sutarčių tekstas. 1992 m. birelio 14 d. Žiūrėta 2020 spalio 20 d. https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/%C5%A0ESD%20apskaitos%20ir%20kt%20ataskaitos/Agenda21.pdf

20. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. Vilnius: 2015 04 16 d. Nr. XII-1626
21. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“//Žin., 1996-10-25, Nr. 103-2347
22. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija – 114 str. Žiūrėta 2020 spalio 13 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A12008E114
23. Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija//TAR, 2015-04-24, Nr. 6178.
24. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160.// Žin. 2003-09-19, Nr. 89-4029
25. Lietuvos vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybinės aplinkos monitoringo 2018–2023 metų programos patvirtinimo“ TAR, 2018-10-05, Nr. 15880
26. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas, dėl ūkio subjektų aplinkos monitoringo nuostatų patvirtinimo. //Žin. 2009-09-22, Nr. 113-4831
27. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/28/EB dėl skatinimo naudoti atsinaujinančių išteklių energiją//oficialus leidinys L: 368
28. Europos tarybos ministrų kabineto rezoliucija Nr. (77). Žiūrėta 2021 sausio 10 d. https://rm.coe.int/16804dec56

Moksliniai šaltiniai:

1. Aristotelis. „Nikomacho etika“, sudarė Antanas Rybelis. *Rinktiniai raštai. Vilnius. Mintis.* (1990): 150.
2. Baublys, Linas. „Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse“. *Jurisprudencija. Mokslo darbai (86).* (2006): 89.
3. Baltrimas, Johanas ir Lankauskas, Mindaugas. „Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai“. *ISSN 1392-1592 (print). ISSN 2351-6364 (online). TEISĖS PROBLEMOS*. Nr. 3 (85). (2014): 11.
4. Danėlienė, Ingrida. „Proporcingumo principas administracinėje teisėje“. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius. 2012. Vilniaus universiteto elektroninė publikacija.
5. Drakšas, Romualdas. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia. 2008.
6. Dworkin, Ronald. *Teisės imperija*. Vilnius. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2005.
7. Grotius, Hugo. Chapter XXIV: „Precautions Against Rashly Engaging in War, Even Upon Just Grounds“. Žiūrėta 2020 rugsėjo 3 d. https://oll.libertyfund.org/titles/grotius-the-rights-of-war-and-peace-1901-ed

8. Gizbert-Studnicki, Tomasz. *Conflict of Values in Adjudication*. In Sadurski, W. (ed.) *Ethical dimensions of legal theory*. Amsterdam: Rodopi, 1991.
9. Grimm, Dieter. „Proportionality in Canadian and German Constitutional Jurisprudence“. *University of Toronto Law Journal, Vol. 57, Issue 2*, (2007): 393 Žiūrėta 2020 lapkričio 10 d.https://www.jstor.org/stable/4491725?refreqid=excelsior%3Abfbc8f858560c8dc897038ac8b94a802&seq=11#metadata_info_tab_contents
10. Gumuliauskas, Arūnas. „Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“. *Vilnius: TEISĖ, Nr. 48*. (2003): 91.
11. Hart, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
12. Jankauskas, Kęstutis. „Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius. 2005.
13. Kargaudienė, Aušra ir, Meškys, Linas. „Proporcingumo principo reikšmė administracinio poveikio priemonių taikyme“. Mokslinių straipsnių rinkinys. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. ISSN 2029-1701. Kaunas. (2010): 60.
14. Kargaudienė, Aušra. „Proporcingumo principas administracinėje teisėje“. Jurisprudencija, 78(70): 29–38. (2005): 35.
15. Kazanavičiūtė, Rūta. „Klasikinis požiūris į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją“. ISSN 1392–1274. TEISĖ (70). (2009): 93.
16. Kvietkauskas, Vytautas. (ats. red.) *Tarptautinių žodžių žodynas.* Vilnius, Vyriausioji enciklopedijų redakcija. 1985.
17. Lastauskienė, Giedrė. „Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika“. Teisės problemos. Teisės institutas, Vilnius.(2005): 9.
18. Lastauskienė, Giedrė. „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos“. *ISSN 1392-1274, TEISĖ (85)* (2012): 45-60.
19. Leonaitė, Erika. „Proporcingumo principas EŽTT jurisprudencijoje“. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius. 2013. http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1862519/datastreams/MAIN/content
20. Lenckner, Theodor. “The Principle of Interest Balancing as a General Basis of Justification”. *Brigham Young University Law Review*, (1986): 645. Žiūrėta 2020 spalio 10 d. https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1484&context=lawreview
21. Nolte, Georg. „General Principles of German and European Administrative Law – a Comparison in Historical Perspective“. *Modern Law Review, No. 57.* (1994): 193. Žiūrėta 2020 spalio 15d. https://www.jstor.org/stable/1096807?read-now=1&seq=3#page_scan_tab_contents

22. Meškys, Linas. „Europos sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos respublikos teisės sistemoje“. *Jurisprudencija ISS N 1392-619 5. Mokslo darbai, 3(81)* . (2006): P. 56-63. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2899/2702
23. Ragulskytė-Markovienė, Rasa. „Europos sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos“. *ISSN 1392–1274. TEISĖ, Nr 78*. (2011): 99.
24. Schwarze, Juergen. European Administrative Law (Revised 1st edition). 2006.
25. Švedas, Gintaras. „Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika“. Teisė, nr. 82 (2012): 18.
26. Van Gerven, Walther. *The Effect of Proportionality on the Actions of Member States of the European Community: National Viewpoints from Continental Europe*. In Ellis, Evelyn. (ed.) The Principle of Proportionality in the Laws of Europe, Oxford: Hart Publishing, 1999.
27. Žvaigždinienė, Indrė. „Materialinės atsakomybės už žalą aplinkai samprata“. ISSN 1392-1274. TEISĖ. (2006): 143.

Specialioji literatūra

1. Aleknavičius, Pranas. Aplinkosaugos ir aplinkotvarkos teisė. Kaunas: Ardiva. 2008
2. Bakaveckas, Audrius. Administracinė teisė: teorija ir praktika. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES. 2012.
3. Baublys, Linas, Darijus Beinoravičius, Andrius Kaluina, Paresh Kathrani, Giedrė Lastauskienė, Kristina Miliauskaitė, Ernestas Spruogis, Vidas Stankevičius ir Eglė Venckienė. Teisės teorijos įvadas. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES. 2012.
4. Birmontienė, Toma, Jarašiūnas Egidijus ir Kūris Egidijus. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius. 2002.
5. Bilevičiūtė, Eglė, Toma Birmontienė, Darijus Beinoravičius, Arūnas Bubnys, Onutė Buišienė, Darius Butvilavičius ir Egidijus Jarašiūnas. *Lietuvos Konstitucinė teisė*, MRU Vadovėlis, II laida, Vilnius. 2017.
6. Goda, Gintaras, Kazlauskas Marcelis ir Kuconis, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius. 2005.
7. Jurka, Raimondas, Rimas Ažubalytė, Marina Gušauskienė ir Artūras Panomariovas *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas. 2009.
8. Mikelėnas, Valentinas, Vileita Alfonsas ir Taminskas Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia. 2001.
9. Monkevičius, Eduardas, Algirdas Miškinis, Linas Meškys, Ignas Vėgėlė ir Dovilė Murauskienė. *Aplinkosaugos teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia. 2011.

10. Vaišvila, Alfonsas. Teisės teorija. Vilnius: Justitia. 2004.
11. Vileita, Alfonsas, Saulius Aviža, Valentinas Mikelėnas, Valdas Staskonis, Akvilė Bosaitė, Sergej Butov, Aurimas Brazdeikis, Vytautas Mizaras, Renata Juzikienė ir Andrius Smaliukas. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Justitia. 2009.

Teismų praktika:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas byloje (Nr. Byla Nr. 9/95)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta437/content
2. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo, 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje (Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta348/content
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje (Nr. 12/95)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta406/content
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų rinkinys. *Konstitucinės santvarkos pagrindai* (2017). Žiūrėta 2020 m. spalio 3 d. https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/05/2014-2016-1-skyrius.pdf
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimų rinkinys. *Konstitucinės santvarkos pagrindai* (2016). Žiūrėta 2020 m. spalio 1 d. https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/1993-2009.-i-skyrius.pdf
6. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas byloje (Nr. 11/97)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta377/content
7. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas byloje (Nr. 14/02)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta240/content
8. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas byloje (Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta198/content
9. „Konstitucinio Teismo nutarimai: 2006 m. kovo 28 d. (Byla Nr. 33/03) ir 2007 m. spalio 24 d. Nr. (Byla Nr. 26/07)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta568/content
10. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas byloje (Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016)“ https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje (Nr. 3K-3-523/2006)“ https://eteismai.lt/byla/127452906260433/3K-3-523/2006
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje (Nr. 3K-7-70/2011)“ https://eteismai.lt/byla/55365220342926/3K-7-70/2011

13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis byloje (Nr. 2AT-52-895/2018)“ http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ba651f6a-b1fe-47cd-936e-35a97aaea02d
14. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2020 m. lapkričio 18 d. nutartis byloje (Nr.:2K-249-1073/2020). [www.teisekuros-zinios.lt 2020-11-28_95_teismupraktika]
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje (Nr. 2K-41-648/2019)“ https://eteismai.lt/byla/213822828860060/2K-41-648/2019
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 kovo 18 d. nutartis byloje (Nr. 2K-P-82/2010)“ https://eteismai.lt/byla/214064545899462/2K-P-82/2010
17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 gegužės 22 d. nutartis byloje(Nr. 2K-176-303/2018)“ https://eteismai.lt/byla/45188480507648/2K-176-303/2018
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-433/2008)“ https://eteismai.lt/byla/123348027414565/3K-3-433/2008
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis byloje (Nr.: 2K-280-689/2019)“ https://eteismai.lt/byla/36686533819238/2K-280-689/2019
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 gruodžio 21nutartis byloje (Nr.: 2K-685/2012)“ https://eteismai.lt/byla/191332881423280/2K-685/2012
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje (Nr. 2K-169-689/2018)“ https://eteismai.lt/byla/254825893174924/2K-169-689/2018
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 kovo 18 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-148/2013)“ https://eteismai.lt/byla/2977095787966/3K-3-148/2013
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013m. lapkričio 15 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-577/2013)“ http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2006a50d-6a92-473b-ac66-6e2952bfa7f6
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 gruodžio 8 d. nutartis byloje (Nr. 2K-395-489/2016)“ https://eteismai.lt/byla/239401265893162/2K-395-489/2016
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 lapkričio 27 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-626-378/2015)“ https://eteismai.lt/byla/208340316176558/3K-3-626-378/2015
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 lapkričio 17 d. nutartis byloje (Nr. 3K-3-594/2006)“ https://eteismai.lt/byla/129791631132147/3K-3-594/2006
27. „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 14 d. nutartis byloje (Nr. e2-623-236/2020)“ https://eteismai.lt/byla/43108420149366/e2-623-236/2020
28. *„Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant teritorijų planavimą reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimas“*. Vilnius: Lietuvos vyriausiojo

administracinio teismo Teismų praktikos departamentas. (2009): 377. https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/17_apibendrinimas.pdf

29. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas“, (2014): 393. https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat-biuletenis-nr.28-pilnas.pdf
30. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. liepos 5 d. nutartis byloje (Nr. A17-773/2007)“
31. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. kovo 29 d. nutartis byloje (Nr. A525-471/2010)“ https://eteismai.lt/byla/71564751066475/A-525-471-10
32. „Lietuvos vyriausiasis administracinio teismo 2011 lapkričio 3 d. nutartis byloje Nr. A502-3056/2011“ Cituota LVAT byloje (Nr. EI-3284-583/2018) https://eteismai.lt/byla/205883243583563/eI-3284-583/2018?word=remigijus%20andri%C5%ABnas
33. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 balandžio 12 d. nutartis byloje (Nr. eA-2166-575/2016)“ https://eteismai.lt/byla/44105169519524/eA-2166-575/2016
34. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 gruodžio 20 d. nutartis byloje (Nr. eA-3525-575/2016)“ https://eteismai.lt/byla/84461360222807/eA-3525-575/2016
35. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis byloje (Nr. A502-3056/2011)“ https://eteismai.lt/byla/143794387928228/A-502-3056-11
36. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje (Nr. eA-298-556/2016)“ https://eteismai.lt/byla/216716746883251/eA-298-556/2016
37. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 liepos 8 d. nutartis byloje (Nr. I-444-2-08)“ https://eteismai.lt/byla/252197435356372/I-444-2-08
38. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 rugsėjo 5 d. nutartis byloje (Nr. A-492-2796-11)“ https://eteismai.lt/byla/251922561333549/A-492-2796-11
39. „Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 d. kovo 3 d. sprendimas byloje (Nr. eI3-912-809/2020)“ https://eteismai.lt/byla/59806087557493/eI3-912-809/2020
40. „Vilniaus apygardos teismo 2015 kovo19 d. nutartis byloje (Nr. 2A-233-798/2015)“ https://eteismai.lt/byla/88147643203827/2A-233-798/2015
41. „Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020-09-08 sprendimas byloje (Nr. I3-1715-595/2020)“ https://eteismai.lt/byla/169518279876786/I3-1715-595/2020
42. „Vilniaus apygardos teismo 2020 kovo 23 d. nuosprendis byloje (Nr. 1A-192-574/2020)“ https://eteismai.lt/byla/194503901769585/1A-192-574/2020
43. „Kauno apygardos teismo 2018 balandžio 26 d. nutartis byloje (Nr. 2A-692-896/2018)“ https://eteismai.lt/byla/9483581768502/2A-692-896/2018

44. „Klaipėdos apygardos teismo 2020 sausio 31 d. nutartis byloje (Nr. AN2-21-360/2020)“ https://eteismai.lt/byla/140733291108033/AN2-21-360/2020?word=uab%20tanagra
45. „Vilniaus apylinkės teismo 2014 d. kovo18 d. sprendimas byloje (Nr. 2-332-647/2014)“ https://e-teismai.lt/byla/100717000994458/2-332-647/2014
46. „Alytaus apylinkės teismo 2018 spalio 8 d. nuosprendis byloje (Nr. 1-622-743/2018)“ https://eteismai.lt/byla/76948214247887/1-622-743/2018
47. „ESTT 1988 m. rugsėjo 20 d. byla (No. 302/86), Komisija prieš Daniją“ http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf;jsessionid=E551034731EB259FCCA6B6F55475E568?text=&docid=95033&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8355277
48. „EŽTT case. Giacomelli v. Italy, (No. 59909/00), of 2 November 2006“ https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-1827418-1917260%22]}
49. „Pirmosios instancijos teismo 2002 m. rugsėjo 11 d (trečioji kolegija) sprendimas. (No. T-13/9“ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:61999TJ0013#DI
50. „Teisingumo Teismo (2009 m. liepos 16 d. antroji kolegija) sprendimas byloje (No. C-254/08) Futura Immobiliare srl Hotel Futura ir kiti prieš Comune di Casoria. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0254
51. „Teisingumo Teismo 1991 m. birželio 11 d. sprendimas byloje C-300/89“ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61989CJ0300#MO
52. „EŽTT, 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje, Hamer prieš Belgiją, (peticijos Nr. 21861/03)“ https://www.legal-tools.org/doc/09face/pdf/
53. „EŽTT, 2003 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Allard prieš Švediją, (peticijos Nr. 35179/97)“ https://www.legal-tools.org/doc/301af5/pdf/

Internetiniai šaltiniai

1. „ES šalių aplinkos ministrai - apie Europos žalinimą“. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos internetinis puslapis. Žiūrėta 2020 kovo 5 d. https://am.lrv.lt/lt/naujienos/es-saliu-aplinkos-ministrai-apie-europos-zalinima
2. „Visuotinė Lietuvių kalbos enciklopedija“ (elektroninis žodynas). © 2020 Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Žiūrėta 2020-10-12 https://www.vle.lt/straipsnis/proporcingumas/
3. „ES Aplinkos politika: bendrieji principai ir pagrindinė sistema“. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės. Žiūrėta 2020 spalio 12 d. https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/71/politica-ambiental-principios-gerais-e-quadro-de-base

4. „Communication from the Commission on the precautionary principle“. Europos Komisijos komunikatas. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 spalio14 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:52000DC0001
5. „Darnus vystymasis ir Lietuva“. Lietuvos Aplinkos ministerijos internetinis puslapis. Žiūrėta 2020 spalio 14 d. https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva
6. „Darnaus vystymosi tikslų integravimas į teritorijų planavimo procesus“ LR aplinkos ministerijos. 2018 m. kovo-rugsėjo mėn. vystyto projektas 1 p.: 1 Žiūrėta 2021 vasario 15 d. http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/09/REKOMENDACIJOS_darnus-miestu-vystymasis_galutinis.pdf
7. „Seime – siūlymas dešimt kartų didinti baudas už nelegalias tvoras prie ežerų ir upių“. 15 min. 2021 vasario 22 d. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seime-siulymas-desimt-kartu-didinti-baudas-uz-nelegalias-tvoras-prie-ezeru-ir-upiu-56-1459322

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti proporcingumo principo sampratą, turinį ir šio principo taikymą bei įgyvendinimą administracinės justicijos, administracinėse, baudžiamosiose ir civilinėse aplinkos apsaugos pažeidimų bylose. Šis tikslas atspindi darbo temą: „Proporcingumo principo įgyvendinimas aplinkos apsaugos bylose“. Darbe nagrinėjama proporcingumo principo prigimtis, reikšmė ir vieta teisės principų sistemoje. Apžvelgiant abu proporcingumo principo aspektus: pirmąjį, būdingą civilinėje teisėje, kur jis suprantamas kaip interesų pusiausvyros įgyvendinimas, tam, kad nebūtų paneigtos nei vienos pusės teisės. Samprata būdinga bendrosios kompetencijos teismams, nagrinėjantiems bylas dėl padarytos aplinkai žalos atlyginimo. Ir antrąjį, kur proporcingumo principas taikomas tiesiogiai teisinio reguliavimo ir teisės taikymo adekvatumo užtikrinimui: žmogaus laisvių ir teisių apsaugai nuo valstybės, kur principas taikomas administracinėse ir baudžiamosiose bylose. Magistro baigiamajame darbe pateikiama tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktika aplinkos apsaugos bylose, taikant proporcingumo principą bei remtasi teisės mokslininkų darbais ir nuomonėmis. Darbe atlikta teisės mokslo doktrinos ir administracinio bei bendrosios kompetencijos teismų bylų analizė ir prieita prie darbo išvadų, vertinant kaip teismai įgyvendina proporcingumo principą aplinkos apsaugos bylose. Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjama proporcingumo principo prigimtis, reikšmė ir vieta teisės principų sistemoje. Antrasis darbo skyrius skirtas aplinkos apsaugos objekto ir proporcingumo principo sąveikos su aplinkos apsaugos principais supratimui. Trečiame darbo skyriuje atlikta aplinkos apsaugos bylų analizė, siekiant įvertinti proporcingumo principo taikymą. Išvadose atskleista, kad visose teisės šakose proporcingumo principas privalo būti įgyvendintas, nes jokia teisės norma negali būti taikoma, pažeidžiant Konstitucinį principą. Valstybei įgyvendinant aplinkos apsaugos reikalavimus, būtina vadovautis proporcingumo principu ir aplinkos apsaugos principai įgyvendinami ta apimtimi, kuri neprieštarauja proporcingumo principui. Iš atliktos aplinkos apsaugos bylų analizės matyti, kad teismai vadovaujasi proporcingumo principu, atlikdami jau priimto sprendimo teisėtumo vertinimą ir jį taiko skirdami poveikio priemones/bausmes, taip išlaikydami pusiausvyrą tarp aplinkos apsaugos, kaip valstybės saugomos, teisinės vertybės ir žmogaus laisvių ir teisių apsaugos. Darbe pateikiami pasiūlymai tęsti temos nagrinėjimą, labiau ją koncentruojant į aplinkos apsaugą užtikrinančius teisės aktus ir atsakingus už valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę subjektus, santykyje su proporcingumo principo įgyvendinimu.

SUMMARY

The aim of master's thesis is to analyze the concept, content and application and implementation of the principle of proportionality in administrative, civilian and criminal courts in environmental protection cases. Object of research is the implementation of the principle of proportionality in environmental protection cases. This research examines nature, meaning and place of principle of proportionality in the system of legal principles. The research overviews two aspects of the principle of proportionality. First is the implementation of civilian law, where it is understood as a balance of interests, in order not to negate either side of the law of the courts of general jurisdiction for environmental damages. And second, where the principle of proportionality applies directly to ensuring the adequacy of legal regulation and application of law, protection of human freedom and rights from the state, where the principle applies in administrative and criminal cases. Research includes and presents cases of both national and international courts, in environment protection cases, applying the principle of proportionality, as well as is based on researches and opinions of legal scientists. This allowed for an analysis of the doctrine of legal science and practices of administrative and general competence courts and make conclusions on how courts implement the principle of proportionality in environment protection cases. First chapter examines nature, meaning and place of the principle of proportionality in the system of legal principles. Second chapter is designated to the understanding object of environment protection and the principle of proportionality with the interaction with principles of environmental law. Third chapter provides analysis of environmental cases in administrative and general competence courts in order to assess the application of the principle of proportionality. Thesis went to conciliations: the principle of proportionality must be implemented in all branches of law, because no legal norm may be applied in violation of the Constitutional principle so when the state implements environmental requirements, it is also necessary to follow the principle of proportionality and the environment protection principles are implemented to the extent that it does not contradict the principle of proportionality. Analysis of cases reveals that courts follow the principle of proportionality in assessing the legality when decision already taken and apply it when imposing sanctions/ penalties. Thus, courts maintaining a balance between environment as a state-protected legal value and the protection of human freedom and rights. Recommendation of thesis is to continue examination of principle of proportionality and to focus it to environmental regulation and subjects of states environment control with the interaction with implementation of principle of proportionality.